

PEDAGOGICZNA BIBLIOTEKA
WOJEWÓDZKA W BIAŁYMSTOKU

p.5382

MINISTERSTWO WYZNAŃ RELIGIJNYCH
I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO

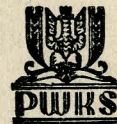
CZYTELNIA

PROGRAM NAUKI

(TYMCZASOWY)

W PAŃSTWOWYM LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCYM
Z POLSKIM JĘZYKIEM NAUCZANIA

JĘZYK POLSKI

1937

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO
KSIĄŻEK SZKOLNYCH WE LWOWIE

MINISTERSTWO WYZNAŃ RELIGIJNYCH
I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO

PROGRAM NAUKI

(TYMCZASOWY)

W PAŃSTWOWYM LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCYM
Z POLSKIM JĘZYKIEM NAUCZANIA

JĘZYK POLSKI

1937

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO
KSIĄŻEK SZKOLNYCH WE LWOWIE

ODBITO W DRUKARNI
B. POŁONIECKIEGO WE LWOWIE

JĘZYK POLSKI

Wydział humanistyczny

CELE NAUCZANIA

1. Zapoznanie z dziejami polskiej literatury, zwłaszcza z tymi dziełami, osobistościami i prądami, które dla kultury polskiej mają specjalne znaczenie, z uwzględnieniem związków z kulturą zachodnio-europejską.

2. Wyrabianie umiejętności rozumienia i odczuwania wartości ideowych i formalnych dzieła literackiego; w związku z tym kształcenie kultury estetycznej oraz zamiłowania do czytelnictwa.

3. Rozwijanie poczucia językowego ucznia przez zapoznanie z wybranymi zagadnieniami z dziejów języka polskiego w związku z rozwojem kultury narodowej i bogaceniem się form artystycznego wyrazu. Wyrabianie zdolności jasnego i ścisłego wyrażania się w mowie i piśmie oraz posługiwania się właściwymi środkami ekspresji.

4. Uświadomienie zasadniczych cech polskiej kultury narodowej oraz przygotowywanie do odpowiedzialnego i twórczego udziału w życiu duchowym narodu i państwa.

KLASA I

(5 godzin tygodniowo)

1

Ideale religijne i rycerskie średniowiecza; [uniwersalizm w poglądzie na świat]. Powstawanie polskiej kultury duchowej. Początki języka i piśmiennictwa. Lektura charakterystycznych utworów (fragmentów) piśmiennictwa polskiego i zabytków języka do początków wieku XVI [oraz wybitnych utworów (fragmentów) literatury obcej].

2

Rozkwit nowych sił kulturalnych w epoce odrodzenia; [kształtowanie się nowego poglądu na świat; walka z uniwersalizmem.] Humanizm. Rozwój życia umysłowego i rozkwit literatury narodowej w Polsce wieku XVI. Problemy państwowe i ich odbicie w literaturze. Powstawanie i doskonalenie się języka literackiego w wierszu i prozie. Lektura wybitnych utworów tej epoki ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Jana Kochanowskiego oraz najwybitniejszych arcydzieł literatury obcej, renesansowej lub klasycznej.

Rola wieku złotego w dziejowym procesie formowania się polskiej kultury duchowej.

3

[Barok.] Wyraz ducha religijnego i rycerskiego w literaturze polskiej wieku XVII. [Realizm obyczajowy

szlachecki i mieszczański.] Lektura wybitnych utworów piśmiennictwa polskiego do połowy wieku XVIII. [Lektura najwybitniejszych arcydzieł literatury obcej.]

4

Ideale oświecenia. [Racjonalizm w poglądzie na świat.] Życie umysłowe i artystyczne w epoce stanisławowskiej, tworzenie nowych wartości i różnorodność kierunków literackich. Nawiązywanie łączności z wiekiem złotym. Walka o czystość języka. [Rola oświecenia i czynników rodzimych w procesie odradzania się kultury polskiej w okresie stanisławowskim.] Lektura wybitnych utworów piśmiennictwa polskiego ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Ignacego Krasickiego oraz najwybitniejszych utworów obcych ówczesnych lub klasycznych.

Znaczenie epoki oświecenia w rozwoju umysłowości polskiej.

5

Główne ośrodki życia umysłowego w kraju i na obczyźnie po upadku państwa polskiego. Rola legionów w tworzeniu się polskiej myśli niepodległościowej i demokratycznej. [Narodziny polityki „pracy u podstaw” i polityki walki czynnej; idea niepodległości i demokracji. Lektura wybitnych utworów piśmiennictwa polskiego do początków romantyzmu.] Twórczość Aleksandra Fredry. Lektura wybranych komedii tego pisarza.

6

[Główne problematy romantyzmu: zwrot do metafizyki, indywidualizm, rozbudzenie świadomości narodowej.]

Romantyzm polski do roku 1831, związek z dążeniami wolnościowymi narodu oraz poszukiwanie nowego wyrazu poetyckiego. Znaczenie powstania listopadowego dla rozwoju polskiej ideologii narodowej. Lektura wybranych utworów piśmiennictwa polskiego i literatury obcej ze szczególnym uwzględnieniem twórczości i działalności Adama Mickiewicza.

Lektura (prowadzona w ciągu całego roku) wybitnych utworów literatury współczesnej polskiej i obcej, zwłaszcza dzieł związanych z omawianymi epokami.

W związku z poszczególnymi problemami wskazanymi w programie i lekturą przypomni nauczyciel zagadnienia z nauki o języku, znane uczniom z gimnazjum, oraz opracuje okolicznościowo następujące zagadnienia:

Język jako środek ekspresji życia duchowego człowieka. Pierwiastek rozumowy, uczuciowy i wyobraźniowy w ekspresji językowej.

Cechy charakterystyczne prozy artystycznej, prozy naukowej i prozy potocznej. Styl poezji i prozy artystycznej; zabarwienie uczuciowe, obrazowość, malowniczość, śpiewność i rytmika. [Zależność stylu od struk-

tury psychicznej i środowiska autora. Zależność stylu od kierunku i rodzaju literackiego.]

Zmienność znaczeń i form języka w czasie. [Powstawanie i zanikanie wyrazów. Najważniejsze przyczyny zmian.] Obce wpływy kulturalne w świetle wyrazów zapożyczonych. [Zmiany znaczenia i formy wyrazów zapożyczonych.] [Odbicie w języku prądów kulturalnych, społecznych i przemian gospodarczych.] Różnicowanie się języka: język ogólnopolski, gwary ludowe, żargony zawodowe; mowa a pismo. Społeczne normy językowe; poprawność i czystość językowa, ortografia i ortopia.

Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu (prowadzone w ciągu całego roku).

Przygodne doskonalenie i pogłębianie, w związku z lekturą, form wypowiedzania się, znanych z gimnazjum. Sprawozdania i streszczenia z lektury, dzieł naukowych, artykułów i czasopism, odczytów radiowych, recenzje z książek, artykułów, przedstawień itd.

Zbieranie i opracowywanie materiałów do zagadnień z kilku dzieł i referowanie ich ustnie lub piśmiennie w formie rozprawki. Ćwiczenia w układaniu planu rozprawek. Referaty i koreferaty. [Ćwiczenia słownikowe z zakresu terminologii nauk humanistycznych.]

Dyskusja nad wypracowaniami, sprawozdaniami, rozprawkami kolegów oraz nad tezami, postawionymi przez autorów rozprawek. Argumentowanie, zbijanie tezy. Redagowanie wyników dyskusji lub ostatecznego tekstu przedyskutowanych tez.

Wdrażanie do umiejętnego notowania wykładu, prowadzenia protokołu dyskusji i lekcji, ujmowania syn-tezy lekcji. Notatki z przeczytanych książek.

Pisanie krótkich wypracowań w domu i szkole. Ćwiczenia poprawcze w związku z zauważonymi przez nauczyciela błędami uczniów w mowie i piśmie.

Estetyczne czytanie i wygłaszanie wybranych urywków poezji i prozy. Porównywanie różnej interpretacji tych samych tekstów w wykonaniu uczniów lub w wykonaniu artystycznym (na płytach gramofonowych). Recytacje zbiorowe.

KLASA II

(5 godzin tygodniowo)

1

Kształtowanie się nowej ideologii narodowej w poezji, [filozofii i publicystyce] po roku 1831: ideały demokratyczne, heroizm, stosunek do tradycji, idee posłannictwa narodu i jednostki. Różnorodność form ekspresji literackiej. Lektura wybranych utworów ze szczególnym uwzględnieniem twórczości i działalności A. Mickiewicza, dzieł J. Słowackiego oraz jednej tragedii Z. Krasińskiego. Artystyczny i ideowy dorobek poezji romantycznej. Romantyzm polski jako forma walki z rzeczywistością dziejową.

Rola romantyzmu jako czynnika kształtującego kulturę i postawę duchową Polaków w wieku XIX i XX. Idea sztuki i pracy w twórczości Cypriana K. Norwida (lektura wybranych utworów).

2

[Pozytywistyczny pogląd na świat.] Hasła pozytywizmu polskiego przed i po r. 1863 w związku z warunkami życia narodowego. [Związek z myślą filozoficzną Zachodu.] Rozwój literatury i publicystyki w tym okresie. Realizm i naturalizm. Artyzm prozy powieściowej. Różne formy protestu przeciw ideologii pozytywizmu, nawrót do romantyzmu. Lektura wybitnych utworów piśmiennictwa polskiego ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Bolesława Prusa oraz najwybitniejszych arcydzieł literatury obcej.

Rola pozytywizmu w kształtowaniu ducha i kultury narodowej polskiej.

3

[Główne problematy ideowe i artystyczne okresu neoromantycznego: nowy stosunek do życia, odrodzenie metafizyki, irracjonalizm, walka z determinizmem.]

Ścieranie się różnorodnych kierunków artystycznych w Polsce w ostatnim dwudziestoleciu XIX wieku. Poszukiwanie nowych źródeł twórczości literackiej i nowego wyrazu poetyckiego. Romantyczna postawa buntu i walki w literaturze polskiej od końca XIX w. do czasów wielkiej wojny. Lektura wybitnych utworów piśmiennictwa polskiego ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Stanisława Wyspiańskiego i Stefana Żeromskiego. Lektura najwybitniejszych arcydzieł literatury obcej ówczesnej lub dawniejszej.

[Idea narodu, pracy, demokracji i walki zbrojnej w świadomości społeczeństwa polskiego przed wielką wojną: Stanisław Wyspiański, Stanisław Brzozowski.]

Rola literatury w życiu narodu w okresie niewoli.

4.

Kształtowanie się polskiej kultury duchowej w związku z odbudową niepodległego państwa. Problem wielkości i bohaterstwa w życiu i pismach Józefa Piłsudskiego. Literatura w obliczu nowych zadań: poszukiwanie nowych wartości ideowych i artystycznych, charakterystyka głównych kierunków w poezji, powieści i dramacie (w związku z lekturą prowadzoną w ciągu I i II roku).

Literatura polska w swym dziejowym rozwoju jako wyraz dążeń indywidualnych i zbiorowych.

L e k t u r a (prowadzona w ciągu całego roku) wybitnych utworów literatury współczesnej polskiej i obcej.

Zagadnienia z n a u k i o j ę z y k u
(jak w klasie I).

Ć w i c z e n i a w m ó w i e n i u i p i s a n i u
(jak w klasie I).

LISTA LEKTURY

Zadaniem tej listy jest ułatwić nauczycielowi wybór lektury szkolnej i domowej. Jej obszerność wynika z chęci zapewnienia swobody nauczycielowi oraz umożliwienia mu dostosowania lektury do zamiłowań poszczególnych uczniów. Przy wyborze odpowiednich utworów należy pamiętać o konieczności uniknięcia przeciążenia młodzieży zbyt wielkim materiałem.

LITERATURA POLSKA

KLASA I

Bogurodzica. Wybór z legend, apokryfów, modlitewników, pieśni (w oryginałach polskich lub przekładach z łaciny). Wybór z kronik: Galla-Anonima, Kadłubka, Długosza i z traktatu Ostroroga. Powieści (wyj.). Rozmowa mistrza ze śmiercią.

K. Janicki: wybór elegij (w tłum.) — M. Bielski: Sprawa rycerska (wyj.), Rozmowa nowych proroków... — M. Rej: Krótka rozprawa między panem, wójtem a plebanem, Żywot człowieka poczciwego (wyj.), Spolne narzekanie wszej korony... (wyj.). — J. Kochanowski: wybór fraszek, pieśni, psalmów; Pieśń świętojańska o sobótce, Satyr (wyj.), wybór psalmów, Odprawa posłów greckich, Treny. — Ł. Górnicki: Dworzanin polski (wyj.), Rozmowa o elekcji (wyj.). — A. Modrzewski: De poena homicidii (wyj. w tłumaczeniu), De republica emendanda (wyj. z tłum. Bazylika). — St. Orzechowski: Dyalog albo Rozmowa około egzekucji..., Quincunx. — P. Skarga: Kazania sejmowe. — M. Szarzyński: Rytmy abo wiersze polskie

(wyb.). — Wybór mów sejmowych z w. XVI i XVII. — Wybór z historyków (M. Bielski, M. Kromer, R. Heidenstein).

Ciekiński: Potrójny z Plauta. — Sz. Szymonowicz: Sielanki (wyb.). — Szymon Zimorowicz: Roxolanki (wyb.). — Sarbiewski: Ody. — A. Morsztyn: wybór liryk. — W. Potocki: wybór fraszek, Wojna chocimska (wyj.). — J. Pasek: Pamiętniki (wyj.). — Sz. Starowski: Lament utrapionej matki (wyj.). — W. Kochoński: Psalmodya polska (wyj.). — S. Żółkiewski: Początek i progres wojny moskiewskiej, Testament. — Wyjątki ilustrujące romans mieszczański, literaturę sowizdrzańską i komedię rybałtowską. Wybór pism autorów okresu saskiego. — St. Leszczyński: Głos wolny (wyj.).

S. Konarski: De emendandis eloquentiae vitiis (wyjątki w tłum.), O skutecznym rad sposobie (wyj.). — I. Krasicki: wybór satyr i bajek, Monachomachia, Miłkołaja Doświadczyńskiego przypadki (cz. I), Pan Podstoli (wyj.). — A. Naruszewicz: wybór satyr, Memorial względem pisania historii narodowej (wyj.). — St. Trembecki: wybór bajek i wierszy okolicznościowych. — Fr. Zabłocki: Firecyk w zalotach, Zabobonnik, Sarmatyzm. — W. Bogusławski: Krakowiacy i górale. — J. Niemcewicz: Powrót posła. — A. Czartoryski: Katechizm moralny. — Fr. Kniaźnin: wybór liryk. — Fr. Karpiński: wybór liryk. — Fr. Dmochowski: Sztuka rymotwórcza. — St. Staszic: Uwagi

nad życiem J. Zamoyskiego (wyj.), Przestrogi dla Polski (wyj.). — H. Kołłątaj: Do Stanisława Małachowskiego... Anonima listów kilka (wyj.); Prawo polityczne narodu polskiego (przedmowa). — Ustawy K. E. N. (wybór).

J. Wybicki: Pieśń Legionów. — Fragmenty z Dekady legionowej. — J. Niemcewicz: Dwaj panowie Sieciechowie (wyj.), Śpiewy historyczne. — P. Woronicz: Hymn do Boga. — Feliński: Barbara Radziwiłłówna. — A. Fredro: Zemsta, Śluby panieńskie.

K. Brodziński: O klasyczności i romantyczności (wyj.), Wiesław. — Jan Śniadecki: O pismach klasycznych i romantycznych (wyj.), O filozofii. — M. Mochacki: O duchu i źródłach poezji w Polsce, O literaturze polskiej w wieku XIX (wyj.). — A. Mickiewicz: wybór z pism i poezyj filomackich, Oda do młodości, Romantyczność, wybór ballad, Żeglarz, Grażyna, Dziadów cz. II i IV, Sonety krymskie (wybór), Konrad Wallenrod, Farys. — A. Małczewski: Maria. — K. Brodziński: Mowa o narodowości Polaków.

KLASA II

A. Mickiewicz: liryki rzymskie, Dziadów cz. III, Ustęp III części Dziadów (wybór), Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego (wybór), Pan Tadeusz, wybór liryk lozańskich, wyjątki z przemówień, listów, artykułów z Pielgrzymą, z Trybuny Ludów, z Wykładów. Skład zasad. — J. Słowacki: Godzina

myśli, Kordian, Balladyna, Hymn o zachodzie słońca, Anelli, Grób Agamemnona, Lilla Weneda, Beniowski (fragmenty), Testament mój, Genesis (fragmenty), Król-Duch rapsod 1, wybór liryk, wybór listów. — Z. Krasiński: Nieboska komedia, Irydion, Przedświt (wyj.), Psalm przyszości (wyb.). — S. Goszczyński: Król zameczyska. — Wybór z pism filozoficznych i artykułów politycznych: M. Mochnacki, A. Cieszkowski, A. Towiański, K. Libelt, Br. Trentowski, J. Lelewel, H. Kamieński, St. Worcell. Manifest Towarzystwa Demokratycznego. — C. K. Norwid: Wybór poezyj, Prometheus (wyjątki), Kleopatra, Stygmat.

H. Rzewuski: Listopad. — I. Kraszewski: fragmenty z publicystyki, Ostap Bondarczuk, Ułana, Dziecię Staro Miasta, Chata za wsią. — J. Korzeniowski: Kolokacja, Krewni, Spekulant. — N. Żmichowska: Poganka. — K. Ujejski: Skargi Jeremiego (wyb.). — Wybór poezyj W. Pola, L. Syrokomli, T. Lenartowicza. Wybór pism (literackich, politycznych, historycznych) pisarzy okresu pozytywistycznego z uwzględnieniem utworów: Świętochowskiego, Prusa, Szujskiego, Bobrzyńskiego, Sygietyńskiego. — T. T. Jeż: Wasyl Hołub, Uskoki, Pamiętniki. — A. Asnyk: wybór liryk. — M. Konopnicka: wybór liryk i nowel. — B. Prus: wybór nowel, Płacówka, Łalka, Emancypantki, Faraon. — E. Orzeszkowa: Kilka słów o kobietach, Marta, Meir Ezełowicz, Patriotyzm i kosmopolityzm, Dziurdziowie, Cham, Widma, Nad Niemnem, Gloria victis. — A. Dygasiński: wybór nowel, Gody życia

(wyjątki). — M. Bałucki: Grube ryby. — J. Bliziński: Pan Damazy. — G. Zapolska: Moralność Pani Dulskiej. — Z. Kaczkowski: Olbrachtowi rycerze. — H. Sienkiewicz: wybór nowel, Trylogia, Quo vadis, Krzyżacy, Rodzina Połanieckich. — Wybór z pism Witkiewicza, Szczepanowskiego, Popławskiego, Abramowskiego, Limanowskiego.

Wybór fragmentów i artykułów z Chimery i Życia (warszawskiego i krakowskiego) z uwzględnieniem pism: Z. Przesmyckiego (Miriam), A. Górskiego, St. Przybyszewskiego. — K. Tetmajer: wybór liryk. Na skalnym Podhalu (wyj.). — L. Staff: wybór liryk. — J. Kasprówicz: wybór liryk, Hymny (wyb.), Marchoń (wyjątki), Księga ubogich (wybór), Mój świat (wybór). — St. Przybyszewski: Śluby. — St. Wyspiański: wybór liryk, Wesele, Warszawianka, Noc listopadowa, Wyzwolenie (wyj.), Bolesław Śmiały, Legenda, Kazimierz Wielki (wyjątki), Lelewel, Akropolis (wyjątki), Achilleis, Powrót Odyssa, Legion, Sędziowie. — Wł. Sieroszewski: Nowele (wyb.). — Sewer (I. Maciejowski): Matka. — Wł. Reymont: Chłopi, Ziemia Obiecana. — Wł. Orkan: Wskazania (wyjątki), Listy ze wsi (wybór), W Roztokach. — St. Żeromski: Nowele, Ludzie bezdomni, Popioły, Powieść o Walgierzu, Duma o Hetmanie, Bieże z piasku, Słowo o bandosie, Uciekła mi przepióreczka, Snobizm a postęp, Wiatr od morza (wybór). — W. Berent: Fachowiec, Żywe kamienie, Nurt. — St. Brzozowski: Legenda Młodej Pol-

ski (fragmenty). — A. Górski: Ku czemu Polska szła, Na nowym progu.

J. Piłsudski: Wybór pism, rozkazów, przemówień, Moje pierwsze boje, Rok 1920. — Poezja legionowa.

Utwory najwybitniejszych współczesnych pisarzy polskich (poezja, powieść, dramat) zamieszczone w spisie książek, dozwolanych do bibliotek licealnych, ogłaszany w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa WR i OP.

LITERATURA POWSZECHNA

KLASA I i II

Eschylus: Prometeusz skowany, Orestea. — Sofokles: Antygona, Król Edyp. — Arystofanes: Ptaki. — Saga o Gislam (opr. A. Górski). — Zagłada Nibelungów (opr. A. Górski). — Pieśń o Rolandzie. — Malory: O królu Arturze i rycerzach okrągłego stołu. — Słowo o wyprawie Igora. — Kwiatki św. Franciszka. — Petrarka: Sonety. — Dante: Boska komedia (wyb.). — Ariosto: Orland szalony (wybór). — Tasso: Jerozolima wyzwolona (wyb.). — Calderon: Książę niezłomny. — Cervantes: Don Kichot. — Shakespeare: Juliusz Cezar, Makbet, Król Lear, Romeo i Julia, Ryśszard II, Sen nocy letniej, Hamlet. — Corneille: Cyd. — Racine: Atalia, Fedra. — Molière: Mizantrop, Świętoszek, Skąpiec. — Wybór pism szermierzy oświecenia. — Pieśni ludowe celtyckie, germańskie, romańskie (tłum. E. Porębowicza). — Goethe: Faust (wyj. z części I. — Schiller: Zbójcy, Wilhelm Tell, wybór

ballad. — Wybór fragmentów publicystyki i teorii romantyzmu. — Shelley: wybór poezji. — Byron: Giaur, Korsarz, Kań, Więzień Chillonu. — Puszkina: Eugeniusz Oniegin, wybór liryk. — Dickens: Klub Pickwicka, Dawid Copperfield. — Balzac: Komedia ludzka (jedna powieść). — Wybór fragmentów z pism teoretyków pozytywizmu (z uwzględnieniem realizmu i naturalizmu). — Wybór poezji z okresu symbolizmu (np. Verlaine). — Ibsen: Wróg ludu, Budowniczy Solnes. — Nietzsche: Narodziny tragedii (wyj.). — Turgeniew: Ojcowie i dzieci. — Dostojewski: Zbrodnia i kara. — Tołstoj: Wojna i pokój. — Conrad: Lord Jim, Amy, Korsarz, Ocalenie.

Utwory najwybitniejszych współczesnych pisarzy obcych, zamieszczane w spisie książek dozwolanych do bibliotek licealnych, ogłaszany w Dzienniku Urzędowym Min. WR i OP.

UWAGI

W programie rozróżniono tematy obowiązujące oraz tematy do wyboru. Spośród ostatnich nauczyciel winien wybrać niektóre według swego uznania. Tematy do wyboru ujęte są w nawiasy [].

Układ materiału nauczania oparty jest na zasadzie następstwa chronologicznego i uwypatnia główne fazy rozwoju kultury duchowej w Polsce. W ramy poszczególnych okresów ujęto twórczość najwybitniejszych pisarzy, najważniejsze problemy ideowe i artystyczne oraz niektóre zagadnienia z zakresu nauki o języku.

Układ taki pozwoli głębiej zrozumieć i przeżyć dzieła literackie, ponieważ uświadomi uczniowi współzależność życia i literatury oraz wewnętrzną łączność treści ideowej z jej artystycznym i językowym wyrazem. Pozwoli również głębiej wniknąć w duchową kulturę poszczególnych epok, lepiej zrozumieć przejawiające się w nich różnorodne postawy wobec świata, wyraźniej określić dorobek ważniejszych okresów w dziejach kultury narodowej. Program traktuje zjawiska literackie i językowe jako wyraz kultury duchowej narodu i zmierza do tego, by w wyniku nauczania uświadomić uczniowi jej najważniejsze elementy.

Ten punkt widzenia wymaga wyjaśnień. Nauczyciel języka ojczystego w liceum nie może i nie powinien ogarniać zjawisk kultury narodowej w ich całym, różnorodnym bogactwie wszystkich dziedzin życia. Powołany on jest do ujmowania ich tylko w zakresie piśmiennictwa. Program używa tego wyrazu celowo zawsze wówczas, gdy chodzi o podkreślenie, iż w krąg prac i rozważań należy wciągnąć nie tylko powieść, poezję lub dramat, ale również i wybitne dzieła publicystyczne i filozoficzne. Uwzględnia je również i lista lektury. Istotny i główny przedmiot lektury stanowią jednak będą utwory literatury pięknej. Tylko wyjątkowo — jeśli osobiste zamiłowania i wykształcenie pozwolą nauczycielowi, sięgnąć on może również i do innych dziedzin życia, np. do sztuk plastycznych lub muzyki.

Drugie wyjaśnienie dotyczy sposobu doboru i traktowania dzieł literackich. Byłoby całkowitym spacje-

niem intencji programu, gdyby nauczyciel dobierał z listy lektury wyłącznie utwory o tematach patriotycznych lub gdyby z każdego dzieła pragnął wydobywać „filozofię“ lub „cechy ducha narodowego“. Postawa wobec świata, różna w różnych epokach, szukanie prawd moralnych i niepokój sumienia, zdobywanie artystycznego wyrazu — wszystko to, w tym szerokim zasięgu, należy do zakresu problemów narodowej kultury, ujawniających się w dziełach literackich w sposób naturalny i bezpośredni. Z kulturą narodową wiąże ucznia każde głębsze przeżycie wielkiego dzieła, bez względu na jego temat i interpretację, ponieważ dzieło literackie jest wyrazem tej kultury właśnie dzięki samodzielnym wartościom artystycznym i duchowym. Winien o tym pamiętać nauczyciel, że abstrakcyjny komentarz, dotyczący cech narodowych określonych utworów lub pisarzy, choćby nawet wespół z uczniami zdobyty — nie posiada tego wpływu wychowawczego, który wywierają dzieła, o ile są zrozumiane i przeżyte. Dlatego rzeczą umiejętności, wycucia i taktu nauczyciela jest w każdym przypadku wyznaczyć właściwe granice interpretacjom dzieł literackich. Zgodnie z tymi zasadami ustosunkuje się nauczyciel również do literatury obcej. Niektóre z jej arcydzieł, jak np. tragedia grecka, zwłaszcza dzięki Wyspiańskiemu, lub Boska komedia, zwłaszcza dzięki romantykom, pozwolą głębiej i bardziej bezpośrednio wniknąć w proces kształtowania się odrębności narodowej psychiki. Inne, w związku z ideowymi i artystycznymi problemami poszczególnych epok, ujawnią dążenia duchowe,

znamiennie dla kultury zachodniej, w której granicach rozwija się kultura polska.

Sposób realizacji programu, w myśl charakterystycznych powyżej zamierzeń, pozostawiony jest samodzielności nauczyciela. Program przesądza jedynie historyczny układ materiału i wymaga od nauczyciela przerobienia wszystkich zagadnień nie ujętych w nawiasy, uwydatniania łączności między epokami, zamykania poszczególnych działów krótką syntezą oraz przerobienia lektury określonej poniżej. Pozwala natomiast nauczycielowi na swobodny dobór materiału faktycznego, potrzebnego do opracowania zagadnień, których rozwinięcie dostosowane winno być do miejscowych warunków nauczania (poziom klasy itp.). Nauczyciel ma prawo potraktować niektóre tematy w sposób krótszy, używając np. metody wykładowej, aby inny temat opracować głębiej, przeznaczając nań większą ilość czasu, stosując w szerszych rozmiarach lekturę oraz odmienne metody pracy. Poza tym program pozwala na różny układ tematów (w ogólnych ramach chronologicznych), na rozmaity dobór tematów do wyboru oraz lektury z listy umieszczonej w programie.

Wybierając tematy ujęte w nawiasy należy wziąć pod uwagę ich różnorodny charakter. Niektóre z nich bowiem (jak np. „racjonalizm w poglądzie na świat”) mieszczą się zasadniczo w tematach sąsiednich (w podanym przykładzie w „ideałach oświecenia”) i nauczyciel wybierając je decyduje się na szersze i głębsze omówienie wybranej kwestii. Inne natomiast stanowią

zasadniczo* nowy temat lub też są pewną syntezą w stosunku do zagadnień poprzedzających.

W programie wymieniono jedynie kilku wybitniejszych autorów, których dzieła czytane i omawiane mają oświetlać nie tylko podane zagadnienia (kulturalne czy artystyczne), ale również sam problemat pisarza jako osobowości twórczej. Omawianie twórczości tych pisarzy winien nauczyciel oprzeć na właściwym doborze lektury, tak aby doprowadzić młodzież do głębszego przeżycia wyrazu artystycznego dzieł, ich problematyki ideowej i osobowości twórcy.

W zależności od celów nauczania, zrozumienia obrazu epoki, zainteresowań własnych i uczniów nauczyciel dobierze pozostałych pisarzy i ich dzieła z wykazu lektury, zamieszczonego w programie. Pamiętać jednak należy, że zadaniem nauki licealnej nie jest przyswojenie przez uczniów wielkiej liczby nazwisk i utworów, lecz zorientowanie się w szczytowych i charakterystycznych osiągnięciach artystycznych i ideowych literatury. Pożądanymi byłby taki dobór utworów, który by pozwolił bądź na uwydatnienie jakiegoś istotnego, ideowego lub artystycznego, nurtu epoki, bądź na poznanie wybranego autora, o ile wnosi on szczególnie cenne wartości do dorobku artystycznego i ideowego kultury polskiej.

W żadnym jednak przypadku nauczyciel nie powinien pominąć następujących dzieł i utworów z literatury polskiej:

w klasie I: 1. Bogurodzica. — Rozmowa mistrza ze śmiercią.

2. M. Rej: Krótka rozprawa... (wyj.). — J. Kochanowski: wybór pieśni, psalmów, Treny, Odprawa posłów. — P. Skarga: Kazania sejmowe (jedno kazanie w całości).
3. Sz. Szymonowicz: Sielanki. — W. Połocki: Wojna chocimska (wyj.).
4. I. Krasicki: Wybór satyr i bajek. — Jedna komedia epoki stanisławowskiej. — Fr. Karpiński: Wybór liryk. — Wyjątek z pism publicystycznych Staszica lub Kołłątaja.
5. J. Wybicki: Pieśń legionów. — A. Fredro: jedna komedia.
6. Fragment z ówczesnej teorii literatury. — A. Mickiewicz: Oda do młodości, Romantyczność, Dziadów część II, Sonety krymskie, Konrad Wallenrod.

W klasie II: 1. A. Mickiewicz: Dziadów cz. III, Pan Tadeusz, Księgi pielgrzymstwa polskiego, jeden wyjątek z przemówień lub listów, artykułów, wykładów. — J. Słowacki: Anelli, Grób Agamemnona, Lilla Weneda, Beniowski (fragment), Testament mój, wybór liryk. — Z. Krasiński: Nieboska komedia albo Irydion. — Jeden z fragmentów ówczesnych pism filozoficznych lub artykułów politycznych. — C. K. Norwid: Promethidion (wyj.).

2. Wybór pism publicystycznych z doby pozytywizmu. — Wybór z poetów okresu pozytywistycznego. — B. Prus: Lalka, Faraon. — E. Orzeszkowa: Cham, Nad Niemnem. — H. Sienkiewicz: jedna powieść historyczna, wybór nowel. — Fragment z dzieł Szczepanowskiego lub Witkiewicza.
3. K. Tetmajer: wybór liryk. — L. Staff: wybór liryk. — J. Kasprówicz: jeden hymn, Księga ubogich. — St. Wyspiański: wybór liryk, Wesele, Noc Listopadowa, Wyzwolenie (wyj.). — Wł. Reymont: Chłopi. — St. Żeromski: Ludzie bezdomni, Popioły.
4. J. Piłsudski: fragment z pism lub przemówień, Moje pierwsze boje.

Z literatury powszechnej: Eschylos: jedna tragedia. — Sofokles: jedna tragedia. — Dante: Boska komedia (wyj.). — Szekspir: jeden z utworów. — Jedna z tragedii z okresu klasycyzmu francuskiego. — Moliere: jedna komedia. — Goethe: Faust (wyj. z części I). — Byron: jeden z utworów. — Dickens: jedna powieść. — Ibsen: jeden dramat. — Conrad: jeden z utworów.

W podanym wyżej spisie znajdują się również utwory umieszczone w gimnazjalnym spisie lektury bądź obowiązujące, bądź uzupełniające. Utwory te winny

być albo przeczytane jeszcze raz (w całości lub nowych wyjątkach), albo też przypomniane uczniom w sposób, który nauczyciel uzna za słuszny w danym przypadku.

Obowiązkowe przerobienie wymienionej wyżej lektury nie zwalnia nauczyciela od konieczności sięgnięcia po inne dzieła ze spisu, gdy dla opracowania umieszczonych w programie zagadnień uzupełnienie takie będzie niezbędne.

Program pozostawia swobodnemu uznaniu nauczyciela, czy opracowywanie jakiejś epoki zacznie od lektury utworów, których analiza dostarczy mu materiału do oświetlenia zagadnień wymienionych w programie, czy też zarysuje naprzód tło ogólne kultury w danym okresie i dopiero na tej podstawie przystąpi do omawiania dzieł.

Utwory z literatury obcej opracowywane być mogą bądź w związku z okresem, w którym powstały, bądź też w związku z ich aktualnością w innych epokach. Tragedię grecką można czytać bądź w związku z twórczością Kochanowskiego, bądź w związku z dramatem romantycznym lub dramatem Wyspiańskiego.

Lekturę utworów pisarzy współczesnych może nauczyciel zorganizować w związku z omawianymi epokami, dobierając odpowiednie dzieła. Może również traktować ją samoistnie, przerywając historyczny tok nauki. Jeśli nauczyciel uzna to za celowe, może nawet nauczanie literatury rozpocząć od lektury dzieł współczesnego pisarza, a to w celu wprowadzenia uczniów

we właściwą metodę pracy na materiale bliższym ich zainteresowaniom niż materiał historyczny.

Przy opracowywaniu utworów należy unikać zbyt drobiazgowej, nużącej analizy. Wydobywając z utworu walory ideowe, należy jednocześnie pamiętać, że o wartości dzieła decyduje przede wszystkim jego artystyczny wyraz. Dlatego też należy dążyć w nauczaniu literatury do wyrobienia w uczniach świadomego stosunku do dzieła literackiego jako przedmiotu estetycznego przeżycia. W związku z tym stopniowo i okolicznościowo zarazem winien nauczyciel zapoznać młodzież z podstawowymi wiadomościami z teorii literatury, ułatwiającymi zrozumienie procesu twórczego i dzieła jako pewnej odrębnej rzeczywistości. A więc na podstawie przygodnie podanego materiału, dostępnego uczniom, nauczyciel winien zaznaczyć ich z różnymi sposobami pracy i twórczości pisarskiej, określić stosunek literatury do życia i ułatwić zrozumienie tak zwanej rzeczywistości artystycznej, zapoznać wreszcie z zagadnieniami tego rodzaju jak: treść i forma, idea, struktura dzieła, słowo jako materiał tworzywa literackiego, styl pisarza, rodzaju literackiego, epoki, kategorie estetyczne itp.

W związku z przewidzianymi opracowywaniami referatów i rozprawek, sprawozdaniami z lektury dzieł naukowych oraz ew. ćwiczeniami słownikowymi z zakresu terminologii nauk humanistycznych każdy z uczniów będzie musiał zapoznać się z kilku współczesnymi rozprawami lub monografiami z teorii lub historii lite-

ratury (w całości lub w fragmentach). Program nie podaje utworów tego typu ponieważ każde dobre studium naukowe może być, zależnie od okoliczności, uzyskane. Obowiązkiem nauczyciela jest dobrać i wskazać odpowiednie tytuły, winien on również czuwać aby lektura ta nie stawiała się źródłem werbalizmu i powierzchownej erudycji, ale by młodzież uczyła się ściśłego ujmowania zagadnień oraz rozszerzała własne horyzonty umysłowe.

Nauka o języku nie może stanowić w liceum osobnego przedmiotu, lecz winna się łączyć bezpośrednio z materiałem literackim. Dlatego też nauczyciel winien przemyśleć specjalnie starannie dobór i metodę zagadnień językowych, aby przejście od kwestii literackich do językowych odbyło się w sposób możliwie naturalny. I tak np. zmienność języka, aczkolwiek występuje w każdej epoce, da się stosunkowo najłatwiej omówić w związku z literaturą do XVI wieku włącznie. Przy omawianiu tego samego okresu bądź też przy opracowywaniu zagadnienia walki o czystość języka w epoce stanisławowskiej zwrócić będzie można uwagę na obce wpływy kulturalne w świetle wyrazów zapożyczonych. Poezja romantyczna dostarczy bogatego materiału do zagadnienia ekspresji językowej, kwestii stylu itp. Podobnie na przykładach z okresu neoromantycznego wskazać będzie można na poszukiwanie nowych źródeł ekspresji, co poprzez zagadnienie gwary, jako środka tej ekspresji, doprowadzić może do krótkiego omówienia zagadnienia różnicowania się języka. Oczywiście wszystkie wskazane tutaj rozwiązania podane zo-

stały przykładowo jedynie dla wykazania pewnych tendencji programowych. — Pamiętać przy tym należy, że omówienie zagadnień językowych w jednym jakimś okresie nie jest równoznaczne z wyczerpaniem odpowiednich kwestii. Materiał do tych zagadnień winien być zbierany okolicznościowo, ilekroć zdarza się odpowiednia sposobność. W pewnych jednak okresach pracy następować musi teoretyczne pogłębienie zagadnienia, które stanowić może albo punkt wyjścia do dalszych samodzielnych obserwacji ucznia, albo też spełniać rolę porządkowania materiału gromadzonego dotychczas przygodnie.

W ścisłym związku z podstawowym materiałem nauczania, wskazanym w programie literatury, występują, podobnie jak w gimnazjum potraktowane, ćwiczenia w mówieniu i pisaniu, mające na celu usprawnienie wypowiedzi uczniów. Tak jak przy rozważaniach językowych, należy jednak przewidzieć i tutaj możliwość poświęcenia im specjalnych lekcji, o ile wynikać to będzie w sposób naturalny z toku nauczania.

Uczniowie winni pisać możliwie często. Nauczyciel jest obowiązany przejrzeć i poprawić 5—6 ćwiczeń na rok, w tym co najmniej 3 klasowe.

JĘZYK POLSKI

Wydział klasyczny

CELE NAUCZANIA

1. Zapoznanie z dziejami polskiej literatury, zwłaszcza z tymi dziełami, osobistościami i prądami, które dla kultury polskiej mają specjalne znaczenie, z uwzględnieniem związków z kulturą antyczną i zachodnio-europejską.
2. Wyrabianie umiejętności rozumienia i odczuwania wartości ideowych i formalnych dzieła literackiego; w związku z tym kształcenie kultury estetycznej oraz zamiłowania do czytelnictwa.
3. Rozwijanie poczucia językowego ucznia przez zapoznanie z wybranymi zagadnieniami z dziejów języka polskiego w związku z rozwojem kultury narodowej i bogaceniem się form artystycznej ekspresji. Wyrabianie zdolności jasnego i ścisłego wyrażania się w mowie i piśmie oraz posługiwania się właściwymi środkami ekspresji.
4. Uświadomienie zasadniczych cech polskiej kultury narodowej oraz przygotowywanie do odpowiedzialnego i twórczego udziału w życiu duchowym narodu i państwa.

KLASA I

(4 godziny tygodniowo)

1

Ideale religijne i rycerskie średniowiecza; [uniwersalizm w poglądzie na świat.] Powstawanie polskiej kultury duchowej. Początki języka i piśmiennictwa. Lektura charakterystycznych utworów (fragmentów) piśmiennictwa polskiego i zabytków języka do początków wieku XVI [oraz wybitnych utworów (fragmentów) literatury obcej.]

2

Rozkwit nowych sił kulturalnych w epoce odrodzenia; [kształtowanie się nowego poglądu na świat; walka z uniwersalizmem]. Rola tradycji klasycznej. Humanizm. Rozwój życia umysłowego i rozkwit literatury narodowej w Polsce wieku XVI. Problemy państwowe i ich odbicie w literaturze. Powstawanie i doskonalenie się języka literackiego w wierszu i prozie. Wpływ poezji i retoryki klasycznej. Lektura wybitnych utworów tej epoki ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Jana Kochanowskiego oraz najwybitniejszych arcydzieł literatury obcej, renesansowej lub klasycznej.

Rola wieku złotego w dziejowym procesie formowania się polskiej kultury duchowej.

3

[Barok.] Wyraz ducha religijnego i rycerskiego w literaturze polskiej wieku XVII. [Realizm obyczajowy]

szlachecki i mieszczański.] Lektura wybitnych utworów piśmiennictwa polskiego do połowy wieku XVIII. [Lektura najwybitniejszych arcydzieł literatury obcej.]

4

Ideały oświecenia. [Racjonalizm w poglądzie na świat.] Życie umysłowe i artystyczne w epoce stanisławowskiej, tworzenie nowych wartości i różnorodność kierunków literackich. Rola wzorów klasycznych w pseudoklasycyzmie polskim. Nawiązywanie łączności z wiekiem złotym. Walka o czystość języka. [Rola oświecenia i czynników rodzimych w procesie odradzania się kultury polskiej w okresie stanisławowskim.] Lektura wybitnych utworów piśmiennictwa polskiego ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Ignacego Krasickiego oraz najwybitniejszych utworów ówczesnych lub klasycznych.

Znaczenie epoki oświecenia w rozwoju umysłowości polskiej.

5

Główne ośrodki życia umysłowego w kraju i na obczyźnie po upadku państwa polskiego. Rola legionów w tworzeniu się polskiej myśli niepodległościowej i demokratycznej. [Narodziny polityki „pracy u podstaw” i polityki walki czynnej; idea niepodległości i demokracji. Lektura wybitnych utworów piśmiennictwa polskiego do początków romantyzmu.] Twórczość Aleksandra Fredry. Lektura wybranych komedii tego pisarza.

6

[Główne problemy romantyzmu: zwrot do metafizyki, indywidualizm, rozbudzenie świadomości narodowej.]

Romantyzm polski do roku 1831: związek z dążeniami wolnościowymi narodu oraz poszukiwanie nowego wyrazu poetyckiego. Znaczenie powstania listopadowego dla rozwoju polskiej ideologii narodowej. Lektura wybranych utworów piśmiennictwa polskiego i literatury obcej ze szczególnym uwzględnieniem twórczości i działalności Adama Mickiewicza.

L e k t u r a (prowadzona w ciągu całego roku) wybitnych utworów literatury współczesnej polskiej i obcej, zwłaszcza dzieł związanych z omawianymi epokami.

W związku z poszczególnymi problemami wskazanymi w programie i lekturą przypomni nauczyciel zagadnienia z n a u k i o j ę z y k u, znane uczniom z gimnazjum, oraz opracuje okolicznościowo następujące zagadnienia:

Język jako środek ekspresji życia duchowego człowieka. Pierwiastek rozumowy, uczuciowy i wyobrażeniowy w ekspresji językowej.

Cechy charakterystyczne prozy artystycznej, prozy naukowej i prozy potocznej. Styl poezji i prozy artystycznej; zabarwienie uczuciowe, obrazowość, malowniczość, śpiewność i rytmika. [Zależność stylu

od struktury psychicznej i środowiska autora. Zależność stylu od kierunku i rodzaju literackiego.]

Zmienność znaczeń i form języka w czasie. [Powstawanie i zanikanie wyrazów. Najważniejsze przyczyny zmian.] Obce wpływy kulturalne w świetle wyrazów zapożyczonych. [Zmiany znaczenia i formy wyrazów zapożyczonych.] [Odbicie w języku prądów kulturalnych, społecznych i przemian gospodarczych.] Różnicowanie się języka: język ogólnopolski, gwary ludowe, żargony zawodowe; mowa a pismo. Społeczne normy językowe; poprawność i czystość językowa, ortografia i ortoepia.

Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu
(prowadzone w ciągu całego roku).

Przygodne doskonalenie i pogłębianie, w związku z lekturą, form wypowiedzania się, znanych z gimnazjum. Sprawozdania i streszczenia z lektury, dzieł naukowych, artykułów i czasopism, odczytów radiowych, recenzje z książek, artykułów, przedstawień itd.

Zbieranie i opracowywanie materiałów do zagadnień z kilku dzieł i referowanie ich ustnie (czasami piśmiennie) w formie rozprawki. Ćwiczenia w układaniu planu rozprawek. Referaty i koreferaty. [Ćwiczenia słownikowe z zakresu terminologii nauk humanistycznych.]

Dyskusja nad wypracowaniami, sprawozdaniami, rozprawkami kolegów oraz nad tezami, postawionymi

przez autorów rozprawek. Argumentowanie, zbijanie tezy. Redagowanie wyników dyskusji lub ostatecznego tekstu przedyskutowanych tez.

Wdrażanie do umiejętnego notowania wykładu, prowadzenia protokołu dyskusji i lekcji, ujmowania syntezy lekcji. Notatki z przeczytanych książek.

Pisanie krótkich wypracowań w domu i szkole. Ćwiczenia poprawcze w związku z zauważonymi przez nauczyciela błędami uczniów w mowie i piśmie.

Estetyczne czytanie i wygłaszanie wybranych urywków poezji i prozy. Porównywanie różnej interpretacji tych samych tekstów w wykonaniu uczniów lub w wykonaniu artystycznym (na płytach gramofonowych). Recytacje chóralne i zbiorowe.

KLASA II

(4 godziny tygodniowo)

1

Kształtowanie się nowej ideologii narodowej w poezji, [filozofii i publicystyce] po roku 1831: ideały demokratyczne, heroizm, stosunek do tradycji, idee posłannictwa narodu i jednostki. Różnorodność form ekspresji literackiej. Lektura wybranych utworów ze specjalnym uwzględnieniem twórczości i działalności A. Mickiewicza, dzieł J. Słowackiego oraz jednej tragedii Z. Krasińskiego.

Artystyczny i ideowy dorobek poezji romantycznej. Romantyzm polski jako forma walki z rzeczywisto-

ścią dziejową. Rola romantyzmu jako czynnika kształtującego kulturę i postawę duchową Polaków w wieku XIX i XX. [Idea sztuki i pracy w twórczości Cypriana K. Norwida (lektura wybranych utworów).]

2

[Pozytywistyczny pogląd na świat.] Hasła pozytywizmu polskiego przed i po r. 1863 w związku z warunkami życia narodowego oraz ich odbicie w literaturze i publicystyce. [Związek z myślą filozoficzną Zachodu.] Realizm i naturalizm. Artyzm prozy powieściowej. Różne formy protestu przeciw ideologii pozytywizmu, nawrót do romantyzmu. Lektura wybitnych utworów piśmiennictwa polskiego ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Bolesława Prusa oraz najwybitniejszych arcydzieł literatury obcej.

Rola pozytywizmu w kształtowaniu ducha i kultury narodowej polskiej.

3

[Główne problematy ideowe i artystyczne okresu neoromantycznego: nowy stosunek do życia i odrodzenie metafizyki, irracjonalizm, walka z determinizmem.]

Ścieranie się różnorodnych kierunków artystycznych w Polsce w ostatnim dwudziestolecu XIX wieku. Poszukiwanie nowych źródeł twórczości literackiej i nowego wyrazu poetyckiego. Romantyczna postawa buntu i walki w literaturze polskiej od końca XIX w.

do czasów wielkiej wojny. Lektura wybitnych utworów piśmiennictwa polskiego ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Stanisława Wyspiańskiego oraz dzieł Stefana Żeromskiego. Lektura najwybitniejszych arcydzieł literatury obcej ówczesnej lub dawniejszej, zwłaszcza greckiej.

[Idea narodu, pracy, demokracji i walki zbrojnej w świadomości społeczeństwa polskiego przed wielką wojną: Stanisław Wyspiański, Stanisław Brzozowski.]

Rola literatury w życiu narodu w okresie niewoli.

4

Kształtowanie się polskiej kultury duchowej w związku z odbudową niepodległego państwa. Problem wielkości i bohaterstwa w życiu i pismach Józefa Piłsudskiego. Literatura w obliczu nowych zadań: poszukiwanie nowych wartości ideowych i artystycznych, charakterystyka głównych kierunków w poezji, powieści i dramacie (w związku z lekturą prowadzoną w ciągu I i II roku).

Literatura polska w swym dziejowym rozwoju jako wyraz dążeń indywidualnych i zbiorowych.

Lektura (prowadzona w ciągu całego roku) wybitnych utworów literatury współczesnej polskiej i obcej.

Zagadnienia z nauki o języku
(jak w klasie I).

Ćwiczenia w mówieniu i pisanii Jak w klasie I.

LISTA LEKTURY

Zadaniem tej listy jest ułatwić nauczycielowi wybór lektury szkolnej i domowej. Jej obszerność wynika z chęci zapewnienia swobody nauczycielowi oraz umożliwienia mu dostosowania lektury do zamiłowań poszczególnych uczniów. Przy wyborze odpowiednich utworów należy pamiętać o konieczności uniknięcia przeciążenia młodzieży zbyt wielkim materiałem.

LITERATURA POLSKA

KLASA I

Bogurodzica. Wybór z legend, apokryfów, modlitewników, pieśni (w oryginałach polskich lub przekładach z łaciny). Wybór z kronik: Galla-Anonima, Długosza i z traktatu Ostroroga. Powieści (wyj.). Rozmowa mistrza ze śmiercią.

K. Janicki: wybór elegij (w tłum.). — M. Bielski: Sprawa rycerska (wyj.), Rozmowa nowych proroków... — M. Rej: Krótka rozprawa między panem, wójtem a plebanem, Żywot człowieka poczciwego (wyjątki). — J. Kochanowski: wybór fraszek, pieśni, psalmów; Pieśń świętojańska o sobótce, Satyr (wyj.), wybór psalmów, Odprawa posłów greckich, Treny. — Ł. Górnicki: Dworzanin polski (wyj.), Rozmowa o elekcji (wyj.). — A. Modrzewski: De poena homicidii (wyj. w tłumaczeniu), De republica emendanta (wyj. z tłum. Bazylika). — St.

Orzechowski: Dialog albo Rozmowa około egzekucjej..., Quincunx. — P. Skarga: Kazania sejmowe. — M. Szaryński: Rytm i wiersze polskie (wyb.). — Wybór mów sejmowych z w. XVI i XVII. — Wybór z historyków (M. Bielski, M. Kromer, R. Heidenstein).

Ciekleński: Potrójny z Plauta. — Sz. Szymonowicz: Sielanki (wyb.). — Szymon Zimorowicz: Roxolanki (wyb.). — Sarbiewski: Ody. — A. Morsztyn: wybór lirok. — W. Potocki: wybór fraszek, Wojna chocimska (wyj.). — J. Pasek: Pamiętniki (wyj.). — Sz. Starowski: Lament utrapionej matki (wyj.). — W. Kochowski: Psalmodya polska (wyj.). — S. Żółkiewski: Początek i progres wojny moskiewskiej, Testament. — Wyjątki ilustrujące romans mieszczański, literaturę sowizdrzałską i komedię rybałtowską. Wybór pism autorów okresu saskiego. — St. Leszczyński: Głos wolny (wyj.).

S. Konarski: De emendandis eloquentiae vitiis (wyjątki w tłum.), O skutecznym rad sposobie (wyj.). — I. Krasicki: wybór satyr i bajek, Monachomachia, Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki (cz. I), Pan Podstoli (wyj.). — A. Naruszewicz: wybór satyr, Memoriał względem pisania historii narodowej (wyj.). — St. Trembecki: wybór bajek i wierszy okolicznościowych. — Fr. Zabłocki: Fircyk w załotach, Zabobonnik, Sarmatyzm. — W. Bogusławski: Krakowiacy i górale. — J. Niemcewicz: Powrót posła. — A. Czarotyrski: Katechizm moralny. — Fr. Kniaźnin: wybór liryk. — Fr. Karpiński: wybór liryk. — Fr. Dmo-

chowski: Sztuka rymotwórcza. — St. Staszic: Uwagi nad życiem J. Zamoyskiego (wyj.), Przestrogi dla Polski (wyj.). — H. Kołłątaj: Do Stanisława Małachowskiego... Anonima listów kilka (wyj.), Prawo polityczne narodu polskiego (przedmowa). — Ustawy K. E. N. (wybór).

J. Wybicki: Pieśń Legionów. — Fragmenty z Dekady legionowej. — J. Niemcewicz: Dwaj panowie Sieciechowie (wyj.), Śpiewy historyczne. — P. Woronicz: Hymn do Boga. — Feliński: Barbara Radziwiłłówna. — A. Fredro: Zemsta, Śluby panieńskie.

K. Brodziński: O klasyczności i romantyczności (wyj.), Wiesław. — Jan Śniadecki: O pismach klasycznych i romantycznych (wyj.), O filozofii. — M. Mochnacki: O duchu i źródłach poezji w Polsce, O literaturze polskiej w wieku XIX (wyj.) — A. Mickiewicz: wybór z pism i poezyj filomackich, Oda do młodości, Romantyczność, wybór ballad, Żeglarz, Grażyna, Dziadów cz. II i IV, Sonety krymskie (wybór), Konrad Wallenrod, Farys. — A. Małczewski: Maria. — K. Brodziński: Mowa o narodowości Polaków.

KLASA II

A. Mickiewicz: liryki rzymskie, Dziadów cz. III, Ustęp III części Dziadów (wybór), Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego (wybór), Pan Tadeusz, wybór liryk lozańskich, wyjątki z przemówień,

listów, artykułów z Pielgrzymą, z Trybuny Ludów, z Wykładów. Skład zasad. — J. Słowacki: Godzina myśli, Kordian, Balladyna, Hymn o zachodzie słońca, Anhelli, Grób Agamemnona, Lilla Weneda, Beniowski (fragmenty), Testament mój, Genesis (fragmenty), Król-Duch rapsod 1, wybór liryk, wybór listów. — Z. Krasiński: Nieboska komedia, Irydion, Przedświt (wyj.), Psalm przyszości (wyb.). — S. Goszczyński: Król zamczyska. — Wybór z pism filozoficznych i artykułów politycznych: M. Mochnacki, A. Cieszkowski, A. Towiański, K. Libelt, Br. Trentowski, J. Lelewel, H. Kamieński, St. Worcell. Manifest Towarzystwa Demokratycznego. — C. K. Norwid: Wybór poezyj, Prometheus (wyjątki), Kleopatra, Stygmat.

H. Rzewuski: Listopad. — I. Kraszewski: fragmenty z publicystyki, Ostap Bondarczuk, Ulana, Dziecię Starego miasta, Chata za wsią. — J. Korzeniowski: Kolokacja, Krewni, Spekulant. — N. Żmichowska: Poganka. — K. Ujejski: Skargi Jeremiego (wyb.) — Wybór poezyj W. Pola, L. Syrokomli, T. Lenartowicza. Wybór pism (literackich, politycznych, historycznych) pisarzy okresu pozytywistycznego z uwzględnieniem utworów: Świętochowskiego, Prusa, Szujskiego. — T. T. Jeż: Wasyl Hołub, Uskoki, Pamiętniki. — A. Asnyk: wybór liryk. — M. Konopnicka: wybór liryk i nowel. — B. Prus: wybór nowel, Placówka, Lalka, Emancypantki, Faraon. — E. Orzeszkowa: Kilka słów o kobietach, Marta, Meier Ezefowicz, Patriotyzm i kosmopolityzm, Dziurdziowie, Cham, Widma, Nad

Niemnem, Gloria victis. — A. Dygasiński: wybór nowel, Gody życia (wyjątki). — M. Bałucki: Grube ryby. — J. Bliziński: Pan Damazy. — G. Zapolska: Moralność Pani Dulskiej. — Z. Kaczkowski: Olbrachтови rycerze. — H. Sienkiewicz: wybór nowel, Trylogia, Quo vadis, Krzyżacy, Rodzina Połanieckich. — Wybór z pism Witkiewicza, Szczepanowskiego, Popławskiego, Abramowskiego, Limanowskiego.

Wybór fragmentów i artykułów z Chimery i Życia (warszawskiego i krakowskiego) z uwzględnieniem pism: Z. Przesmyckiego (Miriam), A. Górskiego, St. Przybyszewskiego. — K. Tetmajer: wybór liryk, Na skalnym Podhalu (wyj.). — L. Staff: wybór liryk. — J. Kasprówicz: wybór liryk, Hymny (wyb.), Marchoń (wyjątki), Księga ubogich (wybór), Mój świat (wybór). — St. Przybyszewski: Śluby. — St. Wyspiański: wybór liryk, Wesele, Warszawianka, Noc listopadowa, Wyzwolenie (wyj.), Bolesław Śmiały, Legenda, Kazimierz Wielki (wyjątki), Lelewel, Akropolis (wyj.), Achilleis, Powrót Odyssa, Legion, Sędziowie. — Wł. Sieroszewski: Nowele (wyb.). — Sewer (I. Maciejowski): Matka. — Wł. Reymont: Chłopi, Ziemia Obiecana. — Wł. Orkan: Wskazania (wyjątki), Listy ze wsi (wybór), W Roztokach. — St. Żeromski: Nowele, Ludzie bezdomni, Popioły, Powieść o Walgierzach, Duma o Hetmanie, Bicze z piasku, Słowo o bandosie, Uciekła mi przepióreczka, Snobizm a postęp, Wiatr od morza (wybór). — W. Berent: Fachowiec, Żywe kamienie, Nurt. — St. Brzozowski: Legenda Mło-

dej Polski (fragmenty). — A. Górski: Ku czemu Polska szła, Na nowym progu.

J. Piłsudski: Wybór pism, rozkazów, przemówień. Moje pierwsze boje, Rok 1920. — Poezja legionowa.

Utwory najwybitniejszych współczesnych pisarzy polskich (poezja, powieść, dramat), zamieszczone w spisie książek, dozwolonych do bibliotek licealnych, ogłoszonym w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa WR i OP.

LITERATURA POWSZECHNA

KLASA I i II

Eschylus: Prometeusz skowany, Oresteia. — Sofokles: Antygona, Król Edyp. — Arystofanes: Ptaki. — Saga o Gislam (opr. A. Górski). — Zagłada Nibelungów (opr. A. Górski). — Pieśń o Rolandzie. — Malory: O królu Arturze i rycerzach okrągłego stołu. — Słowo o wyprawie Igora. — Kwiatki św. Franciszka. — Petrarka: Sonety. — Dante: Boska komedia (wyb.). — Ariosto: Orland szalony (wybór). — Tasso: Jerozolima wyzwolona (wyb.). — Calderon: Książę niezlomny. — Cervantes: Don Kichot. — Shakespeare: Juliusz Cezar, Makbet, Król Lear, Romeo i Julia, Ryszard II, Sen nocy letniej, Hamlet. — Corneille: Cyd. — Racine: Atalia, Fedra. — Molière: Mizantrop, Świętoszek, Skąpiec. — Wybór pism szermierzy oświecenia. — Pieśni ludowe celtyckie, germańskie, romańskie (tłum. E. Porębowicza). — Goethe: Faust (wyj.

z cz. I). — Schiller: Zbójcy, Wilhelm Tell, wybór ballad. Wybór fragmentów publicystyki i teorii romantyzmu. — Shelley: wybór poezji. — Byron: Giaur, Korsarz, Kain, Więzień Chillonu. — Puszkina: Eugeniusz Oniegin, wybór liryk. — Dickens: Klub Pickwicka, Dawid Copperfield. — Balzac: Komedia ludzka (jedna powieść). — Wybór fragmentów z pism teoretyków pozytywizmu (z uwzględnieniem realizmu i naturalizmu). — Wybór poezji z okresu symbolizmu (np. Verlaine). — Ibsen: Wróg ludu, Budowniczy Solnes. — Nietzsche: Narodziny tragedii (wyj.). — Turgeniew: Ojcowie i dzieci. — Dostojewski: Zbrodnia i kara. — Tolstoj: Wojna i pokój. — Conrad: Lord Jim, Amy, Korsarz, Ocalenie.

Utwory najwybitniejszych współczesnych pisarzy obcych, zamieszczane w spisie książek dozwolonych do bibliotek licealnych, ogłaszanym w Dzienniku Urzędowym Min. WR i OP.

UWAGI

W programie rozróżniono tematy obowiązujące oraz tematy do wyboru. Spośród ostatnich nauczyciel winien wybrać niektóre według swego uznania. Tematy do wyboru ujęte są w nawiasy [].

Układ materiału nauczania oparty jest na zasadzie następstwa chronologicznego i uwypatnia główne fazy rozwoju kultury duchowej w Polsce. W ramy poszczególnych okresów ujęto twórczość najwybitniejszych

pisarzy, najważniejsze problemy ideowe i artystyczne oraz niektóre zagadnienia z zakresu nauki o języku. Układ taki pozwoli głębiej zrozumieć i przeżyć dzieła literackie, ponieważ uświadomi uczniowi współzależność życia i literatury oraz wewnętrzną łączność treści ideowej z jej artystycznym i językowym wyrazem. Pozwoli również głębiej wnikać w duchową kulturę poszczególnych epok, lepiej zrozumieć przejawiające się w nich różnorodne postawy wobec świata, wyraźniej określić dorobek ważniejszych okresów w dziejach kultury narodowej. Program traktuje zjawiska literackie i językowe jako wyraz kultury duchowej narodu i zmierza do tego, by w wyniku nauczania uświadomić uczniowi jej najważniejsze elementy.

Ten punkt widzenia wymaga wyjaśnień. Nauczyciel języka ojczystego w liceum nie może i nie powinien ogarniać zjawisk kultury narodowej w ich całym, różnorodnym bogactwie wszystkich dziedzin życia. Powołany on jest do ujmowania ich tylko w zakresie piśmiennictwa. Program używa tego wyrazu celowo zawsze wówczas, gdy chodzi o podkreślenie, iż w krąg prac i rozważań należy wciągnąć nie tylko powieść, poezję lub dramat, ale również i wybitne dzieła publicystyczne i filozoficzne. Uwzględnia je również i lista lektury. Istotny i główny przedmiot lektury stanowić jednak będą utwory literatury pięknej. Tylko wyjątkowo — jeśli osobiste zamiłowanie i wykształcenie pozwolą nauczycielowi, sięgnąć on może również i do innych dziedzin życia, np. do sztuk plastycznych lub muzyki.

Drugie wyjaśnienie dotyczy sposobu doboru i traktowania dzieł literackich. Byłoby całkowitym spaceniem intencji programu, gdyby nauczyciel dobierał z listy lektury wyłącznie utwory o tematach patriotycznych lub gdyby z każdego dzieła pragnął wydobywać „filozofię” lub „cechy ducha narodowego”. Postawa wobec świata, różna w różnych epokach, szukanie prawd moralnych i niepokój sumienia, zdobywanie artystycznego wyrazu — wszystko to, w tym szerokim zasięgu, należy do zakresu problemów narodowej kultury, ujawniających się w dziełach literackich w sposób naturalny i bezpośredni. Z kulturą narodową wiąże ucznia każde głębsze przeżycie wielkiego dzieła, bez względu na jego temat i interpretację, ponieważ dzieło literackie jest wyrazem tej kultury właśnie dzięki samoistnym wartościom artystycznym i duchowym. Winien o tym pamiętać nauczyciel, że abstrakcyjny komentarz, dotyczący cech narodowych określonych utworów lub pisarzy, choćby nawet wspólnie z uczniami zdobyty — nie posiada tego wpływu wychowawczego, który wywierają dzieła, o ile są zrozumiane i przeżyte. Dlatego rzeczą umiejętności, wyczucia i taktu nauczyciela jest w każdym przypadku wyznaczyć właściwe granice interpretacjom dzieł literackich. Zgodnie z tymi zasadami ustosunkuje się również nauczyciel do literatury obcej. Niektóre z jej arcydzieł, jak np. tragedia grecka, zwłaszcza dzięki Wyspiańskiemu, lub Boska komedia, zwłaszcza dzięki romantykowi, pozwolą głębiej i bardziej bezpośrednio wniknąć w proces kształtowania się odrębności

narodowej psychiki. Inne, w związku z ideowymi i artystycznymi problemami poszczególnych epok, ujawnia dążenia duchowe, znamienne dla kultury zachodniej, w której granicach rozwijała się kultura polska.

Sposób realizacji programu, w myśl charakteryzowanych powyżej zamierzeń, pozostawiony jest samodzielności nauczyciela. Program przesądza jedynie historyczny układ materiału i wymaga od nauczyciela przerobienia wszystkich zagadnień nieujętych w nawiasy, uwydatniania łączności między epokami, zamykania poszczególnych działów krótką syntezą oraz przerobienia lektury, określonej poniżej. Pozwala natomiast nauczycielowi na swobodny dobór materiału faktycznego, potrzebnego do opracowania zagadnień, których rozwinięcie dostosowane winno być do miejscowych warunków nauczania (poziom klasy, posiadane pomoce naukowe, zainteresowania klasy itp.). Poza tym program pozwala na różny układ tematów (w ogólnych ramach chronologicznych), na rozmaity dobór tematów do wyboru oraz lektury z listy, umieszczonej w programie.

Nauczyciel ma prawo potraktować niektóre tematy w sposób krótszy, używając w danym przypadku np. metody wykładowej, aby inny temat opracować głębiej, przeznaczając nań większą ilość czasu, stosując w szerszych rozmiarach lekturę oraz odmienne metody pracy.

Wybierając tematy ujęte w nawiasy należy wziąć pod uwagę ich różnorodny charakter. Niektóre z nich

bowiem (jak np. „racjonalizm w poglądzie na świat“) mieszczą się w tematach sąsiednich (w podanym przykładzie w „ideałach oświecenia“) i nauczyciel wybierając je decyduje się na szersze i głębsze omówienie wybranej kwestii. Inne natomiast stanowią zasadniczo nowy temat lub też są pewną syntezą w stosunku do zagadnień poprzedzających.

Ze względu na charakter wydziału klasycznego należy w obu klasach przez umiejętne dobranie materiału nauczania, lektury oraz metod pracy wydobyc i silnie podkreślić te momenty, które mają ścisły związek z kulturą antyczną. Niewątpliwym ułatwieniem w pracy będzie celowe wykorzystanie na lekcjach języka polskiego znajomości literatury greckiej i rzymskiej, jaką uczniowie zdobywają na lekcjach łaciny i greckiego. Akcentowanie momentów, łączących się z kulturą antyczną, nie powinno jednak doprowadzić do ujmowania literatury polskiej wyłącznie z tego stanowiska. Winna ona być przedstawiona uczniowi możliwie wszechstronnie. Takie ujęcie wyrazi się zarówno w położeniu odpowiedniego nacisku na zagadnienia istotne w rozwoju kultury polskiej, jak również w lekturze utworów wybitnych, bez względu na ich łączność z antykiem.

W programie wymieniono jedynie kilku wybitniejszych autorów, których dzieła czytane i omawiane mają oświecić nie tylko podane zagadnienia (kulturalne czy artystyczne), ale również sam problemat pisarza jako osobowości twórczej. Omawianie twórczości tych pisarzy winien nauczyciel oprzeć na wła-

ściwym doborze lektury, tak aby doprowadzić młodzież do głębszego przeżycia wyrazu artystycznego dzieł, ich problematyki ideowej i osobowości twórcy.

W zależności od celów nauczania, zrozumienia obrazu epoki, zainteresowań własnych i uczniów nauczyciel dobierze pozostałych pisarzy i ich dzieła z wykazu lektury, zamieszczonego w programie. Pamiętać jednak należy, że zadaniem nauki licealnej nie jest przyswojenie przez uczniów wielkiej liczby nazwisk i utworów, lecz zorientowanie się w szczytowych i charakterystycznych osiągnięciach artystycznych i ideowych literatury. Pożądany byłby taki dobór utworów, który by pozwolił bądź na uwydatnienie jakiegoś istotnego, ideowego lub artystycznego nurtu epoki, bądź na poznanie wybranego autora, o ile wnosi on szczególnie cenne wartości do dorobku artystycznego lub ideowego kultury polskiej.

W żadnym jednak przypadku nauczyciel nie powinien pominąć następujących dzieł i utworów z literatury polskiej:

w klasie I: 1. Bogurodzica.

2. K. Janicki: jedna elegia. — Rej: Krótka rozprawa... — J. Kochanowski: wybór pieśni, psalmów, Odprawa posłów greckich, Treny. — P. Skarga: Kazania sejmowe (jedno kazanie w całości).

3. Sz. Szymonowicz: Sielanki (wyb.). — Jeden urywek z pisarzy polsko-łacińskich.

4. I. Krasicki: wybór satyr i bajek. —

- Jedna komedia epoki stanisławowskiej. — Fr. Karpiński: wybór liryk. — Wyjątek z pism publicystycznych Staszica lub Kołłątaja.
5. J. Wybicki: Pieśń legionów. — Jedna komedia A. Fredry.
 6. Jeden z urywków z ówczesnej teorii literatury. — A. Mickiewicz: Oda do młodości, Romantyczność. Konrad Wallenrod.

W klasie II: 1. A. Mickiewicz: Dziady cz. III, Pan Tadeusz — J. Słowacki: Anelli, Grób Agamemnona, Lilla Weneda, Testament mój, wybór liryk. — Z. Krasiński: Nieboska komedia albo Irydion.

2. Wybór z poetów okresu pozytywistycznego. — B. Prus: wybór nowel. Lalka. — E. Orzeszkowa: Nad Niemnem. — H. Sienkiewicz: jedna powieść historyczna.
3. K. Tetmajer: wybór liryk. — J. Kasprówicz: jeden hymn, Księga ubogich. — St. Wyspiański: wybór liryk, Wesele, Noc listopadowa oraz jeden z utworów osnutych na tle klasycznym. — St. Żeromski: Ludzie Bezdomni, Popioły.
4. J. Piłsudski: fragment z pism lub przemówień. Moje pierwsze boje.

z literatury powszechnej: Sofokles: jedna tragedia. —

Eschylos: jedna tragedia. — Dante: Boska komedia (wyj.). — Szekspir: jeden z utworów. — Jedna z tragedii okresu klasycyzmu francuskiego. — Molier: jedna komedia. — Goethe: Faust (wyj. z cz. I). — Byron: jeden z utworów. — Dickens: jedna powieść. — Ibsen: jeden dramat. — Conrad: jeden z utworów.

Obowiązkowe przerobienie wymienionych wyżej dzieł nie zwalnia nauczyciela od konieczności sięgnięcia po inne dzieła z ogólnego spisu, gdy dla opracowania umieszczonych w programie zagadnień uzupełnienie takie będzie niezbędne.

W podanym wyżej spisie znajdują się również utwory umieszczone w gimnazjalnym spisie lektury, bądź obowiązującej, bądź uzupełniającej. Utwory te winny być albo przeczytane jeszcze raz (w całości lub nowych wyjątkach), albo też przypomniane uczniom w sposób, który nauczyciel uzna za słuszny w danym przypadku.

Program pozostawia swobodnemu uznaniu nauczyciela, czy opracowywanie jakiejś epoki zacznie od lektury utworów, których analiza dostarczy mu materiału do oświetlenia zagadnień, wymienionych w programie, czy też zarysuje naprzód tło ogólne kultury w danym okresie i dopiero na tej podstawie przystąpi do omawiania dzieł.

Utwory z literatury obcej opracowywane być mogą bądź w związku z okresem, w którym powstały, bądź

też w związku z ich aktualnością w innych epokach. Tragedię grecką można czytać bądź w związku z twórczością Kochanowskiego, bądź w związku z dramatem romantycznym lub dramatem Wyspiańskiego.

Lekturę utworów pisarzy współczesnych może nauczyciel zorganizować w związku z omawianymi epokami, dobierając odpowiednie dzieła. Może również traktować ją samoistnie, przerywając historyczny tok nauki. Jeśli nauczyciel uzna to za celowe, może nawet nauczanie literatury rozpocząć od lektury dzieł współczesnego pisarza, a to w celu wprowadzenia uczniów we właściwą metodę pracy na materiale bliższym ich zainteresowaniom niż materiał historyczny.

Przy opracowywaniu utworów należy unikać zbyt drobiazgowej, nużącej analizy. Wydobywając z utworu walory ideowe, należy jednocześnie pamiętać, że o wartości dzieła decyduje przede wszystkim jego artystyczny wyraz. Dlatego też należy dążyć w nauczaniu literatury do wyrobienia w uczniach świadomego stosunku do dzieła literackiego jako przedmiotu estetycznego przeżycia. W związku z tym — stopniowo i okolicznościowo zarazem — winien nauczyciel zapoznać młodzież z podstawowymi wiadomościami z teorii literatury, ułatwiającymi zrozumienie procesu twórczego i dzieła jako pewnej odrębnej rzeczywistości. A więc na podstawie przygodnie podanego materiału, dostępnego uczniom, nauczyciel winien zaznajomić ich z różnymi metodami pracy i twórczości pisarskiej, określić stosunek literatury do życia i ułatwić zrozumienie tak zwanej rze-

czywistości artystycznej, zapoznać wreszcie z zagadnieniami tego rodzaju jak: treść i forma, idea, struktura dzieła, słowo jako materiał tworzywa literackiego, styl pisarza, rodzaju literackiego, epoki, kategorie estetyczne itp.

W związku z przewidzianymi opracowywaniami referatów i rozprawek, sprawozdaniami z lektury dzieł naukowych oraz ew. ćwiczeniami słownikowymi z zakresu terminologii nauk humanistycznych każdy z uczniów będzie musiał zapoznać się z kilku współczesnymi rozprawami lub monografiami z teorii lub historii literatury (w całości lub w fragmentach). Program nie podaje utworów tego typu ponieważ każde dobre studium naukowe może być, zależnie od okoliczności, wyzyskane. Obowiązkiem nauczyciela jest dobrać i wskazać odpowiednie tytuły, winien on również czuwać aby lektura ta nie stawała się źródłem werbalizmu i powierzchownej erudycji, ale by młodzież uczyła się ścisłego ujmowania zagadnień oraz rozszerzała własne horyzonty umysłowe.

Nauka o języku nie może stanowić w liceum osobnego przedmiotu, lecz winna się łączyć bezpośrednio z materiałem literackim. Dlatego też nauczyciel winien przemyśleć specjalnie starannie dobór i metodę zagadnień językowych, aby przejście od kwestii literackich do językowych odbyło się w sposób możliwie naturalny. I tak np. zmienność języka w czasie, aczkolwiek występuje w każdej epoce, da się stosunkowo najłatwiej omówić w związku z literaturą do XVI wieku włącznie. Przy omawianiu tego samego okresu

bądź też opracowywaniu zagadnienia walki o czystość języka w epoce stanisławowskiej, zwrócić będzie można uwagę na obce wpływy kulturalne w świetle wyrazów zapożyczonych. Poezja romantyczna dostarczy bogatego materiału do zagadnienia ekspresji językowej, kwestii stylu itp. Podobnie na przykładach z okresu neoromantycznego wskazać będzie można na poszukiwanie nowych źródeł ekspresji, co poprzez zagadnienie gwary, jako środka tej ekspresji, doprowadzić może do krótkiego omówienia zagadnienia różnicowania się języka. — Oczywiście wszystkie wskazane tutaj rozwiązania podane zostały przykładowo jedynie dla wykazania pewnych tendencji programowych. Pamiętać przy tym należy, że omówienie zagadnień językowych w jednym jakimś okresie nie jest równoznaczne z wyczerpaniem odpowiednich kwestii. Materiał do tych zagadnień winien być zbierany okolicznościowo, ilekroć zdarza się odpowiednia sposobność. W pewnych jednak okresach pracy następować musi teoretyczne pogłębianie zagadnienia, które stanowić może albo punkt wyjścia do dalszych samodzielnych obserwacji ucznia, albo też spełniać rolę porządkowania materiału, gromadzonego dotychczas przygodnie.

W ścisłym związku z podstawowym materiałem nauczania, wskazanym w programie literatury, występują podobnie jak w gimnazjum potraktowane ćwiczenia w mówieniu i pisanu, mające na celu usprawnienie wypowiedzi uczniów. Tak jak przy rozważaniach językowych, należy jednak przewidzieć i tutaj możliwość poświęcenia im specjalnych lekcji,

o ile wynikać to będzie w sposób naturalny z toku nauczania.

Uczniowie winni pisać możliwie często. Nauczyciel jest obowiązany przejrzeć i poprawić 5—6 ćwiczeń na rok, w tym co najmniej 3 klasowe.

JĘZYK POLSKI

Wydział matematyczno-fizyczny i przyrodniczy

CELE NAUCZANIA

1. Zaznajomienie z najwybitniejszymi dziełami, pisařami i prądami literackimi na tle dziejów polskiej kultury duchowej z uwzględnieniem jej związków z kulturą zachodnio-europejską.

2. Wyrabianie umiejętności rozumienia i odczuwania dzieła literackiego; w związku z tym kształcenie kultury estetycznej oraz zamiłowania do czytelnictwa.

3. Rozwijanie poczucia językowego ucznia, wyrabianie zdolności jasnego i ścisłego wyrażania się w mowie i piśmie oraz posługiwania się właściwymi środkami ekspresji.

4. Uświadomienie zasadniczych cech polskiej kultury narodowej oraz przygotowywanie do odpowiedzialnego i twórczego udziału w życiu duchowym narodu i państwa.

KLASA I

(3 godziny tygodniowo)

1

Ideały średniowiecza. Kształtowanie się polskiej kultury duchowej. Początki piśmiennictwa. Lektura

kilku charakterystycznych utworów (fragmentów) piśmiennictwa polskiego do początków wieku XVI.

2

Rozkwit nowych sił kulturalnych w epoce odrodzenia. [Walka ze średniowiecznym poglądem na świat.] Humanizm. Rozwój życia umysłowego i rozkwit literatury narodowej w Polsce wieku XVI. Powstawanie języka literackiego. Lektura najwybitniejszych utworów (fragmentów) tej epoki z szerszym uwzględnieniem twórczości Jana Kochanowskiego.

Rola wieku złotego w dziejowym procesie formowania się polskiej kultury duchowej.

Literatura wieku XVII jako odbicie polskiego życia obyczajowego i kulturalnego.

3

[Główne problemy ideowe wieku oświecenia i ich wpływ na życie umysłowe w Polsce.] Literatura okresu stanisławowskiego w walce i pracy nad uratowaniem upadającego państwa. Walka o czystość języka. Lektura wybranych utworów piśmiennictwa polskiego tego okresu oraz kilku charakterystycznych fragmentów literatury obcej.

Znaczenie epoki oświecenia w rozwoju umysłowości polskiej.

4

Rola legionów w tworzeniu się polskiej myśli niepodległościowej i demokratycznej. Główne ośrodki ży-

cia umysłowego i literackiego w kraju po upadku państwa. Twórczość Aleksandra Fredry (lektura jednej komedii tego autora).

5

[Czynniki kształtujące romantyczną postawę wobec świata.] Romantyzm polski do roku 1831: związek z dążeniami wolnościowymi narodu oraz poszukiwanie nowego wyrazu poetyckiego. Znaczenie powstania listopadowego dla rozwoju polskiej ideologii narodowej. Lektura najwybitniejszych utworów piśmiennictwa polskiego ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Adama Mickiewicza.

L e k t u r a (prowadzona w ciągu całego roku) wybitnych autorów współczesnej literatury polskiej i obcej, zwłaszcza dzieł związanych z omawianymi epokami.

W związku z poszczególnymi problematami wskazanymi w programie i lekturą przypomni nauczyciel zagadnienia z n a u k i o j ę z y k u, znane uczniowi z gimnazjum, oraz opracuje okolicznościowo następujące zagadnienia:

Język jako środek ekspresji życia duchowego człowieka. Cechy charakterystyczne prozy artystycznej, prozy naukowej, prozy potocznej. Styl poezji i prozy artystycznej; zabarwienie uczuciowe, obrazowość, malowniczość, śpiewność i rytmika.

Zmienność znaczeń i form języka w czasie. Obecne wpływy kulturalne w świetle wyrazów zapożyczonych.

Różnicowanie się języka: język ogólnopolski, gwary ludowe, żargony zawodowe; mowa a pismo.

Spółeczne normy językowe, poprawność i czystość językowa, ortografia i ortoepia.

Ć w i c z e n i a w m ó w i e n i u i p i s a n i u (prowadzone w ciągu całego roku).

Przygodne doskonalenie i pogłębianie, w związku z lekturą, form wypowiedzania się, znanych z gimnazjum. Sprawozdania i streszczenia z lektury dzieł naukowych, artykułów i czasopism, odczytów radiowych, recenzje z książek, artykułów, przedstawień itd.

Zbieranie i opracowywanie materiałów do zagadnień i referowanie ich ustnie (lub piśmiennie) w formie rozprawki. Ćwiczenia w układaniu planu rozprawek. Referaty i koreferaty.

Dyskusja nad wypracowaniami, sprawozdaniami, rozprawkami kolegów oraz nad tezami, postawionymi przez autorów rozprawek. Argumentowanie, zbijanie tezy. Redagowanie wyników dyskusji lub ostatecznego tekstu przedyskutowanych tez.

Wdrażanie do umiejętnego notowania wykładu, prowadzenia protokołu dyskusji i lekcji, ujmowania syntezy lekcji. Notatki z przeczytanych książek.

Pisanie krótkich wypracowań w domu i szkole. Ćwiczenia poprawcze w związku z zauważonymi przez nauczyciela błędami uczniów w mowie i piśmie.

Estetyczne czytanie i wygłaszanie wybranych urywków poezji i prozy z uwzględnieniem recytacji zbiorowych.

KLASA II

(3 godziny tygodniowo)

1

Ideale romantyzmu polskiego i walka o ich urzeczywistnienie w literaturze i życiu: ideale demokratyczne, heroizm. Stosunek do tradycji, idea posłannictwa narodu i jednostki. Lektura najwybitniejszych utworów piśmiennictwa polskiego i literatury obcej ze szczególnym uwzględnieniem twórczości A. Mickiewicza. Lektura kilku wybranych arcydzieł (fragmentów) literatury obcej.

Romantyzm polski jako forma walki z rzeczywistością dziejową. Rola romantyzmu jako czynnika kształtującego kulturę i postawę duchową Polaków w wieku XIX i XX. [Idea sztuki i pracy w twórczości Cypriana K. Norwida (lektura wybranych utworów).]

2

Hasła pozytywizmu polskiego w związku z warunkami życia narodowego i ich odbicie w literaturze i publicystyce. [Realizm.] Artyzm prozy powieściowej. Różne formy protestu przeciw ideologii pozytywizmu, nawrót do romantyzmu. Lektura wybitnych utworów piśmiennictwa polskiego oraz najwybitniejszych arcydzieł literatury obcej.

Rola pozytywizmu w kształtowaniu polskiej kultury narodowej.

3

Poszukiwanie nowych wartości i nowej formy wyrazu poetyckiego w literaturze polskiej w ostatnim dwudziestolecu XIX wieku. Romantyczna postawa buntu i walki w piśmiennictwie polskim od końca XIX w. do czasów wielkiej wojny. [Radykalizm społeczny i polityczny.] [Tworzenie się nowej ideologii narodu i państwa.] Lektura najwybitniejszych utworów piśmiennictwa polskiego z szerszym uwzględnieniem twórczości St. Wyspiańskiego. Lektura wybranych arcydzieł literatury obcej.

Rola literatury w życiu narodu w okresie niewoli.

4

Kształtowanie się polskiej kultury duchowej w związku z odbudową niepodległego państwa. Problem wielkości i bohaterstwa w życiu i pismach Józefa Piłsudskiego. Poszukiwanie nowych wartości ideowych i artystycznych w polskiej literaturze współczesnej (w związku z lekturą prowadzoną w ciągu I i II roku).

Literatura polska w swym dziejowym rozwoju jako wyraz dążeń indywidualnych i zbiorowych.

L e k t u r a (prowadzona w ciągu całego roku) wybitnych utworów literatury współczesnej polskiej i obcej.

Zagadnienia z nauki o języku
(jak w klasie I).

Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu
(jak w klasie I).

LISTA LEKTURY

Zadaniem tej listy jest ułatwić nauczycielowi wybór lektury szkolnej i domowej. Jej obszerność wynika z chęci zapewnienia swobody nauczycielowi oraz umożliwienia mu dostosowania lektury do zamiłowań poszczególnych uczniów. Przy wyborze odpowiednich utworów należy pamiętać o konieczności uniknięcia przeciążenia młodzieży zbyt wielkim materiałem.

LITERATURA POLSKA

KLASA I

Bogurodzica. Wybór z legend, apokryfów, modlitewników, pieśni (w oryginałach polskich lub przekładach z łaciny). Wybór z kronik: Galla-Anonima, Kadłubka, Długosza i z traktatu Ostroroga. Powieści (wyj.). Rozmowa mistrza ze śmiercią.

K. Janicki: wybór elegij (w tłum.). — M. Bielski: Sprawa rycerska (wyj.), Rozmowa nowych proroków... — M. Rej: Krótka rozprawa między panem, wójtem a plebanem, Żywot człowieka poczciwego (wyjątki). — Spolne narzekanie wszej korony (wyjątki). — J. Kochanowski: wybór fraszek, pieśni, psalmów; Pieśń świętojańska o sobótce, Satyr (wyj.), wybór psalmów,

Odprawa posłów greckich, Treny. — Ł. Górnicki: Dworzanin polski (wyj.), Rozmowa o elekcji (wyj.). — A. Modrzewski: De poena homicidii (wyj. w tłumaczeniu), De republica emendanta (wyj. z tłum. Bazylika). — St. Orzechowski: Dyalog albo Rozmowa około egzekucyj..., Quincunx. — P. Skarga: Kazania sejmowe. — M. Szarzyński: Rytmy abo wiersze polskie (wyb.). — Wybór z historyków (M. Bielski, M. Kromer, R. Heidenstein).

Ciekliński: Potrójny z Plauta. — Sz. Szymonowicz: Sielanki (wyb.). — Szymon Zimorowicz: Roxolanki (wyb.). — Sarbiewski: Ody. — A. Morsztyn: wybór lirok. — W. Potocki: wybór fraszek, Wojna chocimska (wyj.). — J. Pasek: Pamiętniki (wyj.). — Sz. Starowski: Lament utrapionej matki (wyj.). — W. Kochoński: Psalmodya polska (wyj.). — S. Żółkiewski: Początek i progres wojny moskiewskiej, Testament. — Wyjątki ilustrujące romans mieszczański, literaturę sowizdrzalską i komedię rybałtowską. Wybór pism autorów okresu saskiego. — St. Leszczyński: Głos wolny (wyj.).

S. Konarski: De emendandis eloquentiae vitiis (wyjątki w tłum.), O skutecznym rad sposobie (wyj.). — I. Krasicki: wybór satyr i bajek, Monachomachia, Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki (cz. I), Pan Podstoli (wyj.). — A. Naruszewicz: wybór satyr, Memoriał względem pisania historii narodowej (wyj.). — St. Trembecki: wybór bajek i wierszy okoliczności-

wych. — Fr. Zabłocki: Fircyk w zalotach, Zabobonnik, Sarmatyzm. — W. Bogusławski: Krakowiacy i górale. — J. Niemcewicz: Powrót posła. — A. Czartoryski: Katechizm moralny. — Fr. Kniaźnin: wybór liryk. — Fr. Karpiński: wybór liryk. — Fr. Dmochowski: Sztuka rymotwórcza. — St. Staszic: Uwagi nad życiem J. Zamoyskiego (wyj.), Przestrogi dla Polski (wyj.). — H. Kołłątaj: Do Stanisława Małachowskiego... Anonima listów kilka (wyj.), Prawo polityczne narodu polskiego (przedmowa). — Ustawy K. E. N. (wybór).

J. Wybicki: Pieśń Legionów. — Fragmenty z Dekady legionowej. — J. Niemcewicz: Dwaj panowie Sieciechowie (wyj.), Śpiewy historyczne. — P. Woronicz: Hymn do Boga. — Feliński: Barbara Radziwiłłówna. — A. Fredro: Zemsta, Śluby panińskie.

K. Brodziński: O klasyczności i romantyczności (wyj.), Wiesław. — Jan Śniadecki: O pismach klasycznych i romantycznych (wyj.), O filozofii. — M. Mochnacki: O duchu i źródłach poezji w Polsce, O literaturze polskiej w wieku XIX (wyj.). — A. Mickiewicz: wybór z pism i poezji filomackich, Oda do młodości, Romantyczność, wybór ballad, Żeglarz, Grażyna, Dziadów cz. II i IV, Sonety krymskie (wybór), Konrad Wallenrod, Farys. — A. Malczewski: Maria. — K. Brodziński: Mowa o narodowości Polaków.

KLASA II

1.

A. Mickiewicz: liryki rzymskie, Dziadów cz. III, Ustęp III części Dziadów (wybór), Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego (wybór), Pan Tadeusz, wybór liryk lozańskich, wyjątki z przemówień, listów, artykułów z Pielgrzyma, z Trybuny Ludów, z Wykładów. Skład zasad. — J. Słowacki: Godzina myśli, Kordian, Balladyna, Hymn o zachodzie słońca, Anelli, Grób Agamemnona, Lilla Weneda, Beniowski (fragmenty), Testament mój, Genesis (fragmenty), Król-Duch (rapsod 1), wybór liryk, wybór listów. — Z. Krasiński: Nieboska komedia, Irydion, Przedświt (wyj.), Psalm przyszłości (wyb.). — S. Goszczyński: Król zamczyska. — Wybór z pism filozoficznych i artykułów politycznych: M. Mochnacki, A. Cieszkowski, A. Towiański, K. Libelt, Br. Trentowski, J. Lelewel, H. Kamieński, St. Worcell. Manifest Towarzystwa Demokratycznego. — C. K. Norwid: Wybór poezyj, Prometheus (wyjątki), Kleopatra, Stygmat.

H. Rzewuski: Listopad. — I. Kraszewski: fragmenty z publicystyki, Ostap Bondarczuk, Ulana, Dziecię Starego miasta, Chata za wsią. — J. Korzeniowski: Kolokacja, Krewni, Spekulant. — N. Żmichowska: Poganka. — K. Ujejski: Skargi Jeremiego (wyb.). — Wybór poezyj W. Pola, L. Syrokomli, T. Lenartowicza. Wybór pism (literackich, politycznych, historycznych) pisarzy okresu pozytywistycznego z uwzględ-

nieniem utworów: Świętochowskiego, Prusa, Szujskiego, Bobrzyńskiego, Sygietyńskiego. — T. T. Jeż: Wasyl Hołub, Uskoki, Pamiętniki. — A. Asnyk: wybór liryk. — M. Konopnicka, wybór liryk i nowel. — B. Prus: wybór nowel, Placówka, Lalka, Emancypantki, Faraon. — E. Orzeszkowa: Kilka słów o kobietach, Marta, Meier Ezełowicz, Patriotyzm i kosmopolityzm, Dziurdzio- wie, Cham, Widma, Nad Niemnem, Gloria victis. — A. Dygasiński: wybór nowel, Gody życia (wyjątki). — M. Bałucki: Grube ryby. — J. Bliziński: Pan Damazy. — G. Zapolska: Moralność Pani Dulskiej. — Z. Kaczkowski: Olbrachtowi rycerze. — H. Sienkiewicz: wybór nowel. Trylogia, Quo vadis, Krzyżacy, Rodzina Połanieckich. — Wybór z pism Witkiewicza, Szczepanowskiego, Popławskiego, Abramowskiego, Limanowskiego.

Wybór fragmentów i artykułów z Chimery i Życia (warszawskiego i krakowskiego) z uwzględnieniem pism: Z. Przesmyckiego (Miriam), A. Górskiego, St. Przybyszewskiego. — K. Tetmajer: wybór liryk, Na skalnym Podhalu (wyj.). — L. Staff: wybór liryk. — J. Kasprówicz: wybór liryk, Hymny (wyb.), Marcholt (wyjątki), Księga ubogich (wybór), Mój świat (wybór). — St. Przybyszewski: Śluby. — St. Wyspiański: wybór liryk, Wesele, Warszawianka, Noc listopadowa, Wyzwolenie (wyj.), Bolesław Śmiały, Legenda, Kazimierz Wielki (wyjątki), Leleweł, Akropolis (wyj.), Achilleis, Powrót Odyssa, Legion, Sędziowie. — Wł. Sieroszewski: Nowele (wyb.). — Sewer (I. Ma-

ciejowski): Matka. — Wł. Reymont: Chłopi, Ziemia Obiecana. — Wł. Orkan: Wskazania (wyjątki), Listy ze wsi (wybór), W Roztokach. — St. Żeromski: Nowele, Ludzie bezdomni, Popioły, Powieść o Walgierzu, Duma o Hetmanie, Bicz z piasku, Słowo o bandosie, Uciekła mi przepióreczka, Snobizm a postęp, Wiatr od morza (wybór). — W. Berent: Fachowiec, Żywe kamienie, Nurt. — St. Brzozowski: Legenda Młodej Polski (fragmenty). — A. Górski: Ku czemu Polska szła, Na nowym progu.

J. Piłsudski: Wybór pism, rozkazów, przemówień. Moje pierwsze boje, Rok 1920. — Poezja legionowa.

Utwory najwybitniejszych współczesnych pisarzy polskich (poezja, powieść, dramat) zamieszczone w spisie książek, dozwolanych do bibliotek licealnych, ogłoszonym w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa WR i OP.

LITERATURA POWSZECHNA

KLASA I i II

Eschylus: Prometeusz skowany, Orestea. — Sofokles: Antygona, Król Edyp. — Arystofanes: Ptaki. — Saga o Gislim (opr. A. Górski). — Zagłada Nibelungów (opr. A. Górski). — Pieśń o Rolandzie. — Malory: O królu Arturze i rycerzach okrągłego stołu. — Słowo o wyprawie Igora. — Kwiatki św. Franciszka. — Petrarka: Sonety. — Dante: Boska komedia (wyb.). — Ariosto: Orland szalony (wybór). — Tasso: Jerozolima wyzwolona (wyb.). — Calderon: Książę niezłom-

ny. — Cervantes: Don Kichot. — Shakespeare: Juliusz Cezar, Makbet, Król Lear, Romeo i Julia, Ry-szard II, Sen nocy letniej, Hamlet. — Corneille: Cyd. — Racine: Atalia, Fedra. — Molière: Mizantrop, Święto-szek, Skąpiec. — Wybór pism szermierzy oświece-nia. — Pieśni ludowe celtyckie, germańskie, romań-skie (tłum. E. Porębowicza). — Goethe: Faust (wyj. z cz. I). — Schiller: Zbójcy, Wilhelm Tell, wybór bal-lad. — Wybór fragmentów publicystyki i teorii ro-mantyzmu. — Shelley: Wybór poezji. — Byron: Giaur, Korsarz, Kain, Więzień Chillonu. — Puszkina: Eugeniusz Oniegin, wybór liryk. — Dickens: Klub Pickwicka, Dawid Copperfield. — Balzac: Komedia ludzka (jedna powieść). — Wybór fragmentów z pism teoretyków pozytywizmu (z uwzględnieniem realizmu i naturalizmu). — Wybór poezji z okresu symbolizmu (np. Verlaine). — Ibsen: Wróg ludu, Budowniczy Sol-nes. — Nietzsche: Narodziny tragedii (wyj.). — Turgie-niew: Ojcowie i dzieci. — Dostojewski: Zbrodnia i ka-ra. — Tołstoj: Wojna i pokój. — Conrad: Lord Jim, Amy, Korsarz, Ocalenie.

Utwory najwybitniejszych współczesnych pisarzy obcych, zamieszczane w spisie książek dozwolonych do bibliotek licealnych, ogłaszany w Dzienniku Urzę-dowym Min. WR i OP.

UWAGI

W programie rozróżniono tematy obowiązujące oraz tematy do wyboru. Spośród ostatnich nauczyciel winien

wybrać niektóre według swego uznania. Tematy do wyboru ujęte są w nawiasy [].

Układ materiału nauczania oparty jest na zasadzie następstwa chronologicznego i uwypatnia główne fazy rozwoju kultury duchowej w Polsce. W ramy poszczegól-nych okresów ujęto twórczość najwybitniejszych pi-sarzy, najważniejsze problemy ideowe i artystyczne oraz niektóre zagadnienia z zakresu nauki o języku. Układ taki pozwoli głębiej zrozumieć i przeżyć dzieła literackie, ponieważ uświadomi uczniowi współzależ-ność życia i literatury oraz wewnętrzną łączność treści ideowej z jej artystycznym i językowym wyrazem. Pozwoli również głębiej wnikać w duchową kulturę poszczególnych epok, lepiej zrozumieć przejawiające się w nich różnorodne postawy wobec świata, wyraź-niej określić dorobek ważniejszych okresów w dzie-jach kultury narodowej. Program traktuje zjawiska li-terackie i językowe jako wyraz kultury duchowej na-rodu i zmierza do tego, by w wyniku nauczania uświadomić uczniowi jej najważniejsze elementy.

Ten punkt widzenia wymaga wyjaśnień. Nauczyciel języka ojczystego w liceum nie może i nie powinien ogarniać zjawisk kultury narodowej w ich całym, róż-norodnym bogactwie wszystkich dziedzin życia. Powo-łany on jest do ujmowania ich tylko w zakresie pi-śmiennictwa. Program używa tego wyrazu celowo za-wsze wówczas, gdy chodzi o podkreślenie, iż w krąg prac i rozważań należy wciągnąć nie tylko powieść, poezję lub dramat, ale również i wybitne dzieła pu-blicystyczne. Uwzględnia je również i lista lektury.

Istotny i główny przedmiot lektury stanowić jednak będą utwory literatury pięknej. Tylko wyjątkowo — jeśli osobiste zamięłowania i wykształcenie pozwolą nauczycielowi, sięgnąć on może również i do innych dziedzin życia, np. do sztuk plastycznych lub muzyki.

Drugie wyjaśnienie dotyczy sposobu doboru i traktowania dzieł literackich. Byłoby całkowitym spaceniem intencji programu, gdyby nauczyciel dobierał z listy lektury wyłącznie utwory o tematach patriotycznych lub gdyby z każdego dzieła pragnął wydobywać „filozofię” lub „cechy ducha narodowego”. Postawia wobec świata, różna w różnych epokach, szukanie prawd moralnych i niepokój sumienia, zdobywanie artystycznego wyrazu — wszystko to, w tym szerokim zasięgu, należy do zakresu problemów narodowej kultury, ujawniających się w dziełach literackich w sposób naturalny i bezpośredni. Z kulturą narodową wiąże ucznia każde głębsze przeżycie wielkiego dzieła, bez względu na jego temat i interpretację, ponieważ dzieło literackie jest wyrazem tej kultury właśnie dzięki samodzielnym wartościom artystycznym i duchowym. Winien o tym pamiętać nauczyciel, że abstrakcyjny komentarz, dotyczący cech narodowych określonych utworów lub pisarzy, choćby nawet współ z uczniami zdobyty — nie posiada tego wpływu wychowawczego, który wywierają dzieła, o ile są zrozumiane i przeżyte. Dlatego rzeczą umiejętności, wyczucia i taktu nauczyciela jest w każdym przypadku wyznaczyć właściwe granice interpretacjom dzieł literackich. Zgodnie z tymi zasadami ustosunkuje się nauczyciel do literatury obcej.

Niektóre z jej arcydzieł, jak np. tragedia grecka, zwłaszcza dzięki Wyspiańskiemu, lub Boska komedia, zwłaszcza dzięki romantykom, pozwolą głębiej i bardziej bezpośrednio wniknąć w proces kształtowania się odrębności narodowej psychiki. Inne, w związku z ideowymi i artystycznymi problemami poszczególnych epok, ujawnią dążenia duchowe, znamienne dla kultury zachodniej, w której granicach rozwijała się kultura polska.

Sposób realizacji programu, w myśl charakteryzowanych powyżej zamierzeń, pozostawiony jest samodzielności nauczyciela. Program przesądza jedynie historyczny układ materiału i wymaga od nauczyciela przerobienia wszystkich zagarnień nie ujętych w nawiasy, uwydatniania łączności między epokami, zamykania poszczególnych działów krótką syntezą oraz przerobienia lektury podanej poniżej. Pozwala natomiast nauczycielowi na swobodny dobór materiału faktycznego, potrzebnego do opracowania zagadnień, których opracowanie dostosowane winno być do miejscowych warunków nauczania (poziom klasy, posiadane pomoce naukowe, zainteresowania klasy itp.). Nauczyciel ma prawo, a czasami powinien potraktować niektóre tematy w sposób krótszy, stosując w danym przypadku np. metodę wykładową, aby inne tematy opracować głębiej, przeznaczając nań większą ilość czasu, stosując w szerszych rozmiarach lekturę oraz odmienne metody pracy. Poza tym program pozwala na różny układ tematów (w ogólnych ramach chronologicznych), na rozmaity dobór tematów nawia-

sowych oraz lektury z listy, umieszczonej w programie.

Wybierając tematy ujęte w nawiasy należy wziąć pod rozwagę ich różnorodny charakter. Niektóre z nich bowiem (jak np. „walka ze średniowiecznym poglądem na świat“) mieszczą się zasadniczo w tematach sąsiednich (w podanym przykładzie w „rozkwicie nowych sił kulturalnych w epoce odrodzenia“) i nauczyciel wybierając je decyduje się na szersze i głębsze omówienie wybranej kwestii. Inne natomiast stanowią zasadniczo nowy temat lub też są pewną syntezą w stosunku do zagadnień poprzedzających.

W klasie I należy jednak potraktować syntetycznie raczej okres średnowiecza, wiek XVII oraz czasy porobiorowe (przedromantyczne), ograniczając wiadomości faktyczne do zakresu niezbędnego dla zrozumienia ciągłości historycznego rozwoju polskiej kultury duchowej (przy czym lekturę należy traktować wyłącznie jako ilustrację), i stosując takie metody nauczania, które pozwolą możliwie szybko zapoznać uczniów z zagadnieniami danej epoki.

Charakteryzując rozwój polskiej kultury duchowej i wybierając lekturę nauczyciel winien zwrócić uwagę na te momenty, które mogą zainteresować uczniów o uzdolnieniach matematycznych i przyrodniczych. Należy jednak unikać pod tym względem przesady, gdyż lekcje języka polskiego tylko w pewnej mierze winny harmonizować z zasadniczym kierunkiem wykształcenia w danym typie liceum, w znacznej zaś części winny ukazywać te wartości i kształcić te odczucia,

które w zakresie przedmiotów podstawy dydaktycznej wydziału matematyczno-fizycznego i przyrodniczego nie są uczniom dostępne.

W programie wymieniono jedynie kilku najwybitniejszych autorów, których twórczość wraz z zagadnieniami, wprowadzającymi w znajomość głównych problemów ideowych i artystycznych najważniejszych epok kulturalnych, ma stanowić ośrodek nauczania.

Omawianie twórczości tych pisarzy winien nauczyciel oprzeć na właściwym doborze lektury, tak aby doprowadzić młodzież do głębszego przeżycia wyrazu artystycznego dzieł, ich problematyki ideowej i osobowości twórcy.

W zależności od celów nauczania, zrozumienia obrazu epoki, zainteresowań własnych i uczniów nauczyciel dobierze pozostałych pisarzy i ich dzieła z wykazu lektury, zamieszczonego w programie. Pamiętać jednak należy, że zadaniem nauki licealnej nie jest przyswojenie przez uczniów wielkiej liczby nazwisk i utworów, lecz zorientowanie się w szczytowych i charakterystycznych osiągnięciach artystycznych i ideowych literatury. Pożądany byłby taki dobór utworów, który by pozwolił bądź na uwydatnienie jakiegoś istotnego, ideowego lub artystycznego nurtu epoki, bądź na poznanie wybranego autora, o ile wnosi on szczególnie cenne wartości do dorobku, artystycznego lub ideowego, kultury polskiej.

W żadnym jednak przypadku nauczyciel nie powinien pominąć następujących utworów z literatury polskiej:

w klasie I: 1. Bogurodzica.

2. Rej: Krótka rozprawa... (wyj.). — J. Kochanowski: Wybór pieśni, Treny, Odprawa posłów. — P. Skarga: jedno kazanie sejmowe.
3. J. Krasicki: wybór satyr i bajek. — Jedna komedia okresu stanisławowskiego. — Wyjątek z pism publicystycznych Staszica lub Kołłątaja.
4. J. Wybicki: Pieśń legionów. — Jedna komedia Fredry.
5. A. Mickiewicz: Oda do młodości, Romantyczność, Konrad Wallenrod.

- W klasie II: 1. A. Mickiewicz: Dziadów cz. III, Pan Tadeusz. — J. Słowacki: Grób Agamemnona, Lilla Weneda, Testament mój, Genesis (wyjątki). — Z. Krasiński: Nieboska komedia albo Irydion.
2. Wybór poezyj poetów okresu pozytywistycznego. — B. Prus: wybór nowel, Lalka. — E. Orzeszkowa: Nad Niemnem. — A. Dygasiński: Gody życia. — H. Sienkiewicz: jedna powieść historyczna. — Fragment z dzieł Witkiewicza lub Szczepanowskiego.
 3. K. Tetmajer: wybór liryk. — J. Kasprówicz: jeden hymn, wybór poezyj. — St. Wyspiański: Wesele, Wyzwolenie (wyj.). — Wł. Reymont: Chłopi. — St. Żeromski, Ludzie bez-

domni, fragment z pism publicystycznych.

4. J. Piłsudski: fragment z pism lub przemówień. Moje pierwsze boje.

Z literatury powszechnej: jedna tragedia grecka, jeden z utworów Szekspira, jeden z utworów klasycyzmu francuskiego, jeden z utworów romantycznych, jeden dramat Ibsena, jeden z utworów Conrada.

W podanym wyżej spisie znajdują się również utwory umieszczone w gimnazjalnym spisie lektury bądź obowiązującej, bądź uzupełniającej. Utwory te winny być albo przeczytane jeszcze raz (w całości lub nowych wyjątkach) albo też przypomniane uczniom w sposób, który nauczyciel uzna za słuszny w danym przypadku.

Obowiązkowe przerobienie wymienionej wyżej lektury nie zwalnia jednak nauczyciela od konieczności sięgnięcia po inne dzieła ze spisu ogólnego, gdy dla opracowania umieszczonych w programie zagadnień uzupełnienie takie będzie niezbędne. Należy jednak uwzględniać dzieła najwybitniejsze.

Program pozostawia swobodnemu uznaniu nauczyciela, czy opracowywanie jakiejś epoki zacznie od lektury utworów, których analiza dostarczy mu materiału do oświecenia zagadnień, wymienionych w programie, czy też zarysuje naprzód tło ogólne kultury w danym okresie i dopiero na tej podstawie przystąpi do omawiania dzieł.

Utwory z literatury obcej opracowywane być mogą bądź w związku z okresem, w którym powstały, bądź też w związku z ich aktualnością w innych epokach. Tragedię grecką można czytać w związku z twórczością Kochanowskiego, albo w związku z dramatem romantycznym lub dramatem Wyspiańskiego.

Lekturę utworów pisarzy współczesnych może nauczyciel zorganizować w związku z omawianymi epokami, dobierając odpowiednie dzieła. Może również traktować ją samoistnie, przerywając historyczny tok nauki. Jeśli nauczyciel uzna to za celowe, może nawet nauczanie literatury rozpocząć od lektury dzieł współczesnego pisarza, a to w celu wprowadzenia uczniów we właściwą metodę pracy na materiale bliższym ich zainteresowaniom niż materiał historyczny.

Przy opracowywaniu utworów należy unikać zbyt drobiazgowej, nużącej analizy. Wydobywając z utworu walory ideowe, należy jednocześnie pamiętać, że o wartości dzieła decyduje przede wszystkim jego artystyczny wyraz. Dlatego też należy dążyć w nauczaniu literatury do wyrobienia w uczniach świadomego stosunku do dzieła literackiego jako przedmiotu estetycznego przeżycia. W związku z tym stopniowo i okolicznościowo zarazem winien nauczyciel zapoznać młodzież z podstawowymi wiadomościami z teorii literatury, ułatwiającymi zrozumienie procesu twórczego i dzieła jako pewnej odrębnej rzeczywistości. A więc na podstawie przygodnie podanego materiału dostępnego uczniom nauczyciel winien zaznajomić ich z różnymi metodami pracy i twórczości pisarskiej, określić

stosunek literatury do życia i ułatwić zrozumienie tak zwanej rzeczywistości artystycznej, zapoznać wreszcie z zagadnieniami tego rodzaju jak: treść i forma, idea, struktura dzieła, słowo jako materiał tworzywa literackiego, styl pisarza, rodzaju literackiego, epoki, kategorie estetyczne itp.

Nauka o języku nie może stanowić osobnego przedmiotu, lecz winna się łączyć bezpośrednio z materiałem literackim. Dlatego też nauczyciel winien przemyśleć specjalnie starannie dobór i metodę zagadnień językowych, aby przejście od kwestii literackich do językowych odbyło się w sposób możliwie naturalny. I tak np. zmienność języka w czasie, aczkolwiek występuje w każdej epoce, da się stosunkowo najłatwiej omówić w związku z literaturą do XVI wieku włącznie. Przy omawianiu tego samego okresu, bądź też przy opracowywaniu zagadnienia walki o czystość języka w epoce stanisławowskiej, zwrócić będzie można uwagę na obce wpływy kulturalne w świetle wyrazów zapożyczonych. Poezja romantyczna dostarczy bogatego materiału do zagadnienia ekspresji językowej, kwestii stylu itp. Podobnie na przykładach z okresu neoromantycznego wskazać będzie można na poszukiwanie nowych źródeł ekspresji, co poprzez zagadnienie gwary, jako środka tej ekspresji, doprowadzić może do krótkiego omówienia zagadnienia różnicowania się języka. — Oczywiście wszystkie wskazane tutaj rozwiązania podane zostały przykładowo jedynie dla wykazania pewnych tendencji programowych. — Pamiętać przy tym należy, że omówienie zagadnień językowych

w jednym jakimś okresie nie jest równoznaczne z wyczerpaniem odpowiednich kwestii. Materiał do tych zagadnień winien być zbierany okolicznościowo, ilekroć zdarza się odpowiednia sposobność. W pewnych jednak okresach pracy następować musi zwięzłe teoretyczne pogłębienie zagadnienia, które stanowić może albo punkt wyjścia do dalszych samodzielnych obserwacji ucznia, albo też spełniać rolę porządkowania materiału gromadzonego dotychczas przygodnie.

W ścisłym związku z podstawowym materiałem nauczania, wskazanym w programie literatury, występują potraktowane podobnie jak w gimnazjum ćwiczenia w mówieniu i pisaniu, mające na celu usprawnienie wypowiedzi uczniów. Tak jak przy rozważaniach językowych należy jednak przewidzieć i tutaj możliwość poświęcenia im specjalnych lekcji, o ile wynikać to będzie w sposób naturalny z toku nauczania.

Uczniowie winni pisać możliwie często. Nauczyciel jest obowiązany przejrzeć i poprawić 5—6 ćwiczeń na rok, w tym co najmniej 3 klasowe.

0.5382